

Razum i filozofija

kroz prizmu islama

Osman Nūri TOPBAŠ

IZDAVAČKA KUĆA
ERKAM

Istanbul 1439 / 2018

© Izdavačka kuća „Erkam“ - Istanbul: 1439/2018

Razum i filozofija
kroz prizmu islama

Osman Nūri TOPBAŠ

Naslov originala: İslam Nazarında Akıl ve Felsefe
Autor: Osman Nūri Topbaš
Prijevod: Abdulaziz Rizvić
Redaktura prijevoda: Muhammed Halilagić
Stručni konsultanti: Prof. Dr. Halil Mehtić
Prof. Dr. Safvet Halilović
Dr. Mensur Valjevac
Lektor – korektor: Prof. Hanka Hodžić - Behlulović
Korice i unutarnji dizajn: Rasim Şakiroğlu
Štampa : Erkam Printhouse
ISBN : 978-605-302-315-9
Autorsko pravo : Ikitelli Organize Sanayi Bölgesi Mah.
Atatürk Bulvarı, Haseyad 1. Kısım
No: 60/3-C Başakşehir, Istanbul, Turkey
Tel : (90-212) 671-0700 pbx
Fax : (90-212) 671-0748
E-mail : info@islamicpublishing.org
Web site : www.islamicpublishing.org
Language : Bosnian

Razum i filozofija

kroz prizmu islama

Osman Nūri TOPBAŠ

IZDAVAČKA KUĆA
ERKAM

Allah Uzvišeni u Časnom Kur'anu kaže:

„Zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Ili su im na srcima katanci?“ (Muhammed, 24)

„Mi u ovom Kur'anu navodimo ljudima svakojake primjere da bi pouku primili“ (Ez-Zumer, 27)

„U ovom Kur'anu Mi na razne načine objašnjavamo ljudima svakovrsne primjere, ali je čovjek, više nego iko, spreman raspravljati.“ (El-Kehf, 54)

Resulullah, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je:

„Pametan je onaj ko preispituje sebe (svoju dušu) i radi za ono što će doći poslije smrti, a malouman je onaj koji slijedi strasti svoje duše, a nada se (dobru) od Allaha.“ (Tirmizi, Sifetu'l-kijame, 2459)

Abdullah ibn Mes'ud, radijallahu anhu, kazao je:

„Ko želi znanje, neka razmišlja o značenjima Kur'ana, neka se posveti

njegovom čitanju (kirāet) i tumačenju (tefsīr), jer je u njemu sadržano znanje drevnih i potonjih naroda.“ (Hejsemi, *Medžmeu'z-zevaid*, VII, 165; Bejheki, *Šuabu'l-iman*, II, 331)

Ša'bi, rahimehullah, kazao je:

„Tako mi Allaha, ukoliko budete slijedili logiku razuma koji se nije predao Objavi (wahj), smatrat ćete haram halalom, a halal haramom!“ (Darimi, Mukaddima, 22/198)

Ibn Sirin, rahimehullah, kazao je:

„Prvi koji se koristio logikom razuma (neposvećenog Objavi) bio je Iblis. Da obožavaju Sunce i Mjesec, ljude je podstaknula logika njihovog razuma.“ (Darimi, Mukaddima, 22/196)

Mevlana Dželaluddin Rumi, rahimehullah, kazao je:

„Brate moj! Trebaš pronaći život u razmišljanju... Ako tvoje razmišljanje bude u duhu Kur'ana i Sunneta, bit će poput ruže,

a ti ćeš biti u ružičnjaku! Međutim, ako tvoje razmišljanje bude u znaku slijeđenja niskih želja duše, bit će poput trnja, a ti ćeš postati obični panj koji će na kraju biti bačen u vatru!“

I kazao je: „Sve dok je ova duša u tijelu, ja sam sluga Kur’ana i prašina na putu Muhammeda Mustafe, sallallahu alejhi ve sellem!... Ako neko od mene prenese govor koji je suprotan tome, ja sam čist i od njega i od njegovog govora...“

Predgovor

Neka je beskrajna hvala i zahvala Allahu, našem uzvišenom Gospodaru, koji nas je stvorio iz ničega i učinio ljudima – Svojim najčasnijim stvorenjima; koji nam je darovao iman, islam, Kur'an i mnogobrojne blagodati koje ne bismo bili u stanju sami pribaviti!

I neka je salavat i selam na sve Allahove poslanike i vjerovjesnike, koji su čovječanstvo pozivali tevhidu: da vjeruju u Allaha, Jednog i Jedinog, u čemu je sadržana vječna sreća i spas od tmina neznanja i vječne nesreće za ljude. I neka je salavat i selam na posljednjeg u nizu poslanīkā i vjerovjesnīkā, Muhammeda Mustafu, koji je poslan ljudima pred Sudnji dan, i neka su salavat i selam na njegovu čistu porodicu i časne ashabe.

Uzvišeni Allah stvorio je čovjeka u najljepšem obliku i u tome je jedan od dokaza Njegove moći i veličanstvenosti. Da bi spoznao činjenicu po kojoj je ovaj svijet mjesto ispita i iskušenja, te postigao vječnu sreću, Allah je odlikovao čovjeka razumom, srcem, inteligencijom, savješću i drugim osobenostima. Međutim, njegove osobenosti su **potrebne**, ali **nisu**

dostatne za spoznaju objektivne realnosti. Zbog ove mudrosti Uzvišeni Allah je ljudskom rodu slao Svoje vjerovjesnike i Knjige, čime je upotpunio Svoju blagodat i dobrotu prema njima. Zbog Njegove beskrajne milosti, kako nijedan čovjek ne bi bio lišen Njegove dobrote, slanje poslanika počeo je sa prvim čovjekom, Ademom, alejhis-selam.

Pored navedenog, Uzvišeni Allah je objavljivao Svoje zapovijedi, zabrane i propise koji se odnose na čovjekov društveni život, uvodeći s vremena na vrijeme potpuno nove ili dokidajući stare odredbe. Međutim, kada je riječ o principima vjerovanja (iman) i uvjerenja (akāid), oni su nepromjenljivi i univerzalni, budući da se temelje na „tevhidu“ – jedinosti i jedinstvenosti Uzvišenog Allaha; jedinstvenog po Biću (Zāt) i svojstvima (sifāt).

Kao pečat svih Objava, kojom je završeno slanje poslanica i koja će do kraja svijeta zadovoljavati potrebe čovječanstva, Uzvišeni Allah je objavio Časni Kur'an kao krunu Svoje dobrote i milosti prema ljudskom rodu. Ova Njegova dobrota je, također, manifestacija Njegove nadnaravne milosti koja će trajati sve do Smaka svijeta.

Uzvišeni Allah je među svim Svojim stvorenjima samo ljude i džinove stvorio radi ispita i iskušenja na ovom svijetu, kako bi izišlo na vidjelo koji od njih će činiti dobro, a koji zlo. Iz tog razloga ih je odlikovao

osobinama koje im omogućavaju da čine i dobro i zlo. Sva druga stvorenja stvorio je da im budu na usluzi kako bi mogli spoznati božanske istine i ispuniti obavezu robovanja svom Uzvišenom Stvoritelju.

Dakle, cijeli kosmos je stvoren da bude na usluzi ljudima i džinovima kako bi oni upotpunili svoje vjerovanje (īmān) u jedinog Boga, Allaha Uzvišenog, Njegovu jedinstvenost (tevhīd) i božanstvenost (uluhijjet), odnosno da bi Mu iskazali svoju pokornost.

Da bi postigli ovaj cilj, ljudi i džinovi su odlikovani posebnim osobinama (razum, srce, savjest...), te potpomognuti Objavom (wahj) koju su im dostavljali Allahovi poslanici i vjerovjesnici, alejhimus-selam. Kako god je oku potrebna svjetlost da bi moglo vršiti funkciju vida, isto tako je i razumu i srcu potrebno svjetlo **Kur'ana** i **Sunneta** – kao praktična primjena Kur'ana u životu, da bi razumjeli Božije istine i objektivnu realnost. To je zbog činjenice što je čovjekov razum stvoren na način da jedino svjetlom Kur'ana i Sunneta može spoznati istinu i dobro. Bez svjetla Kur'ana i Sunneta mi ne bismo mogli razumom spoznati i izraziti mnogobrojne istine, koje zahvaljujući njima spoznajemo i usvajamo sa velikom lahkoćom. Bez ovoga svjetla, sigurno bi upali u mračne virove u kojima su završili mnogobrojni filozofi i mislioci.

Historija je svjedok da filozofija života onih koji čovjeku obećavaju sreću i blagostanje na ovome svijetu nije usrećila ni njih, a niti njihove sljedbenike. To je zbog činjenice što je filozof, ustvari čovjek koji posjeduje ograničene mogućnosti i koji nije u stanju da (spo)zna srž stvari bolje od njihovog Stvoritelja. Potpomognuti božanskom podrškom, vjerovjesnici i njihovi nasljednici među učenjacima pružaju ljudskom rodu recept za postizanje sreće na oba svijeta, a poslije prolaznog života na ovome svijetu oni nastavljaju živjeti u srcima ljudi.

Čovječanstvo u povijesti nikada nije bilo lišeno Božije Objave i vjerovjesničkog odgajanja, kao što se u nekim hadiskim predanjima navodi da je bilo sto dvadeset četiri hiljade vjerovjesnika koji su odgajali ljude, a kada je nastupilo „posljednje vrijeme“ (ahiri-zeman), tj. vrijeme pred Sudnji dan, čovječanstvo je počašćeno „islamom“ kao vjerom koja je savršena i dostatna za sve ljudske potrebe. Uzvišeni Allah usavršio je islam kroz život Svoga Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u periodu od dvadeset i tri godine poslanstva i tako upotpunio blagodat vjere prema Svojim robovima. Nakon toga, On ih je obavijestio da je zadovoljan islamom kao vjerom i da neće prihvatiti nikakvu drugu vjeru od Svojih robova.[1]

1. Vidi: El-Maide, 3; Alu Imran, 19, 85.

Islam posjeduje potpuno savršen svjetonazor. Naime, da bismo neki svjetonazor prihvatili kao potpun ili savršen, potrebno je da posjeduje odgovore na sva životna pitanja, kao i da ti odgovori budu dostatni i u međusobnoj vezi i harmoniji. Tu vrijednost posjeduje jedino **islamski svjetonazor**.

Islam je demonstrirao svjetonazor koji obuhvata sve životne etape i segmente, objašnjavajući potrebne vrijednosti za čovjekovu sreću u svakom domenu njegova života. On je precizno definisao ove vrijednosti u formi propisa i normi kojima se definišu čovjekov odnos prema Stvoritelju, prema svijetu koji ga okružuje i ljudima s kojima živi. U tom smislu islam predstavlja uputstvo za život poput uputstva kojeg proizvođači daju korisnicima za korištenje nekog tehničkog aparata.

Kada je riječ o religijama koje su objavljene prije islama, one su iskrivljene izmišljotinama ljudi, kao i miješanjem sa svjetonazorima koje su uspostavili filozofi i mislioci. Iz tog razloga je u religijama prije islama došlo do velikih poremećaja koji su te religije učinili nepotpunim i kontradiktornim.

Cijenjeni čitatelji!

Mi danas živimo u svijetu u kojem „globalna kultura“ sve više i više vrši okupaciju svijeta, a čovjekovo mišljenje zarobljava u kafezu „materijalizma“. S druge strane, kapitalistički sistem nemilosrdno usmjerava

čovjeka ka ispunjavanju želja, niskih strasti i animalnosti njegove duše, što neminovno pomračuje njegovo srce i čine prljavim njegov svijet. Također, sa žaljenjem vidimo da moderni svjetonazor i sistem mišljenja, koji predstavljaju plod čovjekovog razuma, trajno potiskuju „vjeru i duhovnost“ iz svih sfera čovjekovog života.

Judaizam je pretrpio mnogobrojne izmjene od strane ljudi, dok je kršćanstvo doživjelo niz izmjena od strane crkvenih koncila[2], čime je zadobilo formu religije ispunjene mnogobrojnim kontradiktornostima.

2. Primjer postepenog iskrivljavanja „objavljene vjere“ vidimo na primjeru kršćanskih koncila. Na Nikejskom koncilu, održanom 325.g., Isa, alejhis-selam, proglašen je bogom, a na Carigradskom koncilu, održanom 381.g., bogom je proglašen i Sveti duh, čime je nastalo vjerovanje u „presveto trojstvo“, tj. u jednog boga u tri osobe. Na Efeškom koncilu, održanom 431.g., hazreti Merjemi je dodijeljeno svojstvo „bogorodice“ (theotokos), a Isa'u, alejhis-selam, svojstvo „dualne prirode“ (diofizit), tj. božanske i ljudske prirode. Na Kalcedonskom koncilu, održanom 451.g., monofiziti (tj. pripadnici Egipatske, Armenske, Surjanijske, Etiopljanske i drugih istočnih crkava koji vjeruju u „jedinstvenu, božansku prirodu“ Isa'a, alejhis-selam) proglašeni su zabludjelom sektom. Na II. Nikejskom koncilu dozvoljena je upotreba ikona u „bogosložju“, premda su 200 godina prije toga vođene žustre rasprave o tome u tolikoj mjeri da su imperatori – pod utjecajem uglednih svećenika – zabranjivali njihovu upotrebu. Pravoslavni kršćani prihvataju prvih sedam koncila, dok katolici prihvataju ukupno dvadeset jedan koncil, od kojih je posljednji održan 1965.g., kada je Vatikan pozvao sve kršćanske crkve na saradnju, a pripadnike drugih religija na „dijalog“.

Kao reakcija na tu činjenicu, na Zapadu su se pojavili mnogobrojni pravci mišljenja u čijoj osnovi se „prihvata racionalno, a odbacuje religijsko prosuđivanje“.

Sasvim je prirodno da su se mislioci, koji nisu mogli naći odgovore u „izmijenjenim i iskrivljenim religijama“, usmjerili u drugim pravcima. Međutim, budući da je većina njih ponikla i stasala u okruženju u kojem se stoljećima gajila netrpeljivost prema islamu i mnogobrojne predrasude zasnovane na dezinformacijama, bili su lišeni spoznaje da se odgovori na njihove dileme nalaze upravo u islamu. Možda je to razlog zbog kojeg je vrlo mali broj mislilaca uspjelo od sebe odagnati višestoljetnu netrpeljivost prema islamu i okoristiti se njegovim blagoslovljenim svjetlom. Iako se u novije vrijeme povećao broj sredstava informisanja, kao i broj onih kojih dolaze do informacija o islamu i okorištavaju se istim, ipak to nije na zadovoljavajućem nivou, s obzirom na to da su se u medijima, obrazovanju i drugim segmentima Zapadnoga društva pojavile nove prepreke i nedaće koje onemogućavaju ljudima istinite informacije o islamu.

Pored navedenog, Zapad svoj uspjeh u tehničko-tehnološkom i ekonomskom smislu vezuje za „pretpostavljanje vjere razumu“, što je i širio kao propagandu među muslimanima. Ova propaganda je muslimanskim narodima predstavljana u smislu: „Ukoliko želite da postignete dostignuća napredne

civilizacije, trebate dati prednost razumu u odnosu na svoju vjeru!“, a što je, uistinu, kroz dugi vremenski period nailazilo na interesovanje i prihvatanje od strane muslimanskih intelektualaca, mislilaca, naučnika i umjetnika.

Iako su muslimani u svojoj povijesti dostigli najviši civilizacijski i kulturni nivo upravo u periodu kada su se iskreno i odano držali islama, ta se činjenica već dugo vremena zanemaruje, a navedena propaganda se, poput zarazne bolesti, širi među muslimanima uz tendenciju da pusti korijen duboko u njihovim zemljama.

Naspram ove opasnosti muslimani trebaju – a posebno njihovi učenjaci i ulema – da budu krajnje oprezni i pronicljivi. Tim prije što je „oduševljenost Zapadnom civilizacijom“ uzrokovana, prije svega, nepoznavanjem **islamskog svjetonazora** i veličanstvenih vrijednosti islama. Očaranost vrijednostima Zapada liči na onoga koji je zanemario svjetlost Sunca, a divi se svjetlosti jedne male svijeće.

Također, dok se vodi rasprava o tome da li filozofija treba zauzimati prostor u nastavnom planu i programu islamskih teoloških fakulteta i fakulteta za islamske studije, te u kojoj mjeri se ona treba izučavati, neki naši prijatelji i studenti su zatražili od nas da pojasnimo kakav je stav islama prema **razumu i filozofiji**. Na njihov zahtjev napisali smo ovo malo i

skromno djelo, u kojem smo sakupili određene dokaze i predočili ih vama, poštovani čitatelji.

Prilikom pisanja ovog djela koristili smo se mnogim djelima i radovima, među kojima ističemo: *Islamski svjetonazor* od Kadira Misiroglu'a, *Zapadna misao i islamski tesavvuf* od Necip Fazila Kısaküreka, *Izbavljenje iz zablude* od imama Gazalija, *Pisma* od imama Rabbanija, djela Bediuzzemana Saida Nursija i drugih.

Neka nam Uzvišeni Allah omogući da slijedimo svjetlo Njegove Knjige i učvrsti nas na svijetloj stazi Njegovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i njegovih nasljednika – istinskih alima i arifa! Neka nam omogući spoznaju vrijednosti islama – jedine istinite vjere, život u skladu njenih uzvišenih normi i propisa, te, na kraju, da uđemo među Njegove robove kojima je On zadovoljan!

Amin![3]

Osman Nūri Topbaš
Decembar, 2013.
Üsküdar, Istanbul

3. Ovom prilikom zahvaljujem M.Akifu Günayu zbog učešća u pripremi ovoga djela, uz dovu Uzvišenom Hakku da njegov hizmet primi kao „trajnu sadaku".

Razum i filozofija kroz prizmu islama

Koje mjesto zauzima filozofija u islamu? Do kojih granica može doprijeti razum kao osnovno sredstvo spoznaje u filozofiji? Da li je vaga razuma u stanju izvagati sve istine i objektivne stvarnosti? Kako postupiti u situaciji kada se iscrpe mogućnosti razuma? Ova, ali i slična pitanja, bila su predmet interesovanja umnih ljudi, kako danas, tako i u prošlosti.

Prije svega treba naglasiti da se filozofija oslanja na razum (‘akl), dok se islam, po svojoj prirodi, oslanja i na razum (‘akl) i na tradiciju (nakl), tj. Kur’an i Sunnet. Iako između sistema mišljenja, koji se oslanja na istine objavljene od strane Uzvišenog Stvoritelja – posjednika beskrajnog znanja, i filozofije, koja se oslanja na ljudski razum, kojoj je svojstvena slabost i ograničenost, postoje određene sličnosti, ali ipak, između njih u pogledu metodologije i sredstava kojima raspolažu postoje velike razlike.

Uprkos tome što se izrazom **„islamska filozofija“** želi ukazati na mišljenja mislilaca koje je u historiji iznjedrila islamska civilizacija, ili se želi ukazati na sistem mišljenja koji je svojstven filozofiji,[4] to ni u kom slučaju ne znači da islam dozvoljava metodologiju i sistem mišljenja koje koriste filozofi.

Naprimjer, islam je u određenoj mjeri racionalan, jer pridaje veliku važnost razumu. Naime, u našoj vjeri razum je jedan od dva uslova čovjekove odgovornosti za djela i postupke. Prvi uslov je spolna zrelost - punoljetnost (bulūg), a drugi – razum (‘akl), tj. sposobnost razlikovanja između dozvoljenog i zabranjenog, dobra i zla, sevaba i grijeha. Iz tog razloga se prema islamskom učenju dijete i maloumna osoba ne smatraju odgovornim za svoja djela i postupke.

Pored navedenog, islam u svakoj prilici podstiče vjernike na razmišljanje o božanskim istinama i mudrostima koje se odnose na život i kosmos koji ih okružuje. Naravno, to je moguće jedino **zdravim razumom**, oslobođenim od predrasuda i anomalija koje su specifične savremenom racionalizmu. Međutim, prema islamskom učenju razum ne posjeduje neograničenu sposobnost u pogledu spoznaje svih istina, činjenica i objektivne stvarnosti u cjelini, jer

4. Vidi: Kadir Misiroglu, *İslam Dünya Görüşü* (Islamski svjetonazor), str. 32-33, Izdavačka kuća „Sebil“, Istanbul, 2008. g.

Uzvišeni Allah tu sposobnost nije darovao nijednom stvorenju.

Sposobnosti i odlike koje posjeduju stvorenja ograničene su i, prema tome, nedostatne i nepotpune. Naprimjer, razum nam pruža mogućnost za spoznaju istina i objektivne stvarnosti, međutim ta njegova mogućnost je ograničena za potpunu i cjelovitu spoznaju kosmosa i života u njemu. Može se reći da je razum **potreban** za spoznaju istina i objektivne stvarnosti, ali **nije dovoljan**. Upravo zbog toga islamski učenjaci razum nazivaju **nepotpunim** ili **djelimičnim**.

Prema našoj vjeri **iman** podrazumijeva **vjerovanje** srcem i **izražavanje** jezikom, a ne **razumom.** Ovaj islamski princip ukazuje na činjenicu da razum nije dovoljan za postizanje uzvišenog cilja, jer na mjestu gdje nastupa granica razuma i prestaju njegove mogućnosti, do izražaja dolazi snaga srca koja se zadobija „predanošću“ (teslimijjet) Allahu Uzvišenom.

Bez obzira na visinu stepena koji je dostigao, ljudski razum je neuporedivo mali, a njegovo znanje je neznatno u odnosu na znanje Uzvišenog Stvoritelja, koji u Časnom Kur’anu kaže:

„Gospodar naš znanjem Svojim sve obuhvaća.“ (El-A’raf, 89.)

Što se tiče čovjekovog znanja, on pomoću njega ne može (spo)znati šta će ga sutra zadesiti, a što se tiče

njegovog razuma, njime može spoznati istinu i postići cilj samo ako ga bude koristio u skladu sa Objavom koja mu je stigla od Uzvišenog Stvoritelja.

Jedna kapljica u okeanu

Niko ne može bolje razumjeti umjetničko djelo i znati njegove tanahnosti i tajanstvenosti koje su utkane u njegovu bit bolje od umjetnika koji je u njega utkao svoje znanje, umijeće i osjećanja. Isti slučaj je i sa istinama, mudrostima i tajnama koje su pohranjene u Božijim stvorenjima, koje nije moguće spoznati razumom, budući je čovjekov razum ograničen. Cjelokupno znanje stvorenja u ovom univerzumu u odnosu na znanje njihovog Stvoritelja ne predstavlja čak ni jednu kapljicu vode u odnosu na okean.

Zbog gore navedenog čovjekov razum nije u stanju da istinski pojmi ili spozna Uzvišenog Allaha koji je iz ničega stvorio cijeli univerzum. Naime, čovjekova sposobnost spoznaje i usvajanja znanja manifestuje se preko pet čula, razuma i srca, čije su mogućnosti ograničene. Korištenjem ograničenih sredstava nije moguće postići potpunu i neograničenu spoznaju Vječnog i Svemogućeg Boga. Opažanje, spoznaja i

znanje koji se postižu ograničenim sredstvima, također su ograničeni. Iz okeana možemo zahvatiti onoliko vode kolika je posuda kojom zahvatamo.

Na tu činjenicu Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ukazao je u hadis-i šerifu, u kojem se opisuje susret Musa'a, alejhis-selam, i Hidra, alejhis-selam. Nakon što je Hidr otkrio neke mudrosti Musa'u, alejhimes-selam, prilikom njihovog putovanja brodom, na ivicu broda sletio je jedan vrabac, koji je kljunom zahvatio malo vode iz mora. Vidjevši to, Hidr reče Musa'u:

- *Moje i tvoje znanje i znanje svih stvorenja u odnosu na Allahovo znanje je poput vode u kljunu ovog vrapca u odnosu na vodu u moru.*“ (Buhari, Tefsir, 18/2-4)

Zapanjujuće Božije tajne

Budući da ljudski razum nije u stanju pojmiti određene Božije istine, islam nam zapovijeda da vjerujemo u „stvari gajba“ (neviđenog), ne zahtijevajući od nas da proniknemo u njihovu suštinu. Jedan od najjačih dokaza koji potvrđuju ovu činjenicu jesu filozofske rasprave koje su u historiji vođene o „suštini duše“. Kao što je poznato, filozofi su u prošlosti uložili veliki napor i trud, tragajući za istinom o suštini duše. Međutim, nakon višestoljetnih rasprava došli su do jedinstvenog zaključka da njenu suštinu nije moguće spoznati, dok su se na osnovu njenih pojavnih manifestacija zadovoljili priznanjem da ona, ipak, postoji.

Nakon višestoljetnih filozofskih istraživanja i rasprava o duši nastala je zasebna naučna disciplina poznata kao „ʻilmu'n-nefs“ (znanje o duši) ili „psihologija“. Ova disciplina nema zadatak da pronikne u srž duše, nego se bavi istraživanjem korelacije između

duše i njenih manifestacija na čovjekovo ponašanje, te njegovom odnosu prema drugim ljudima, živim bićima i događajima u njegovoj okolini.

Sama ova činjenica je dovoljna kao pokazatelj da su filozofi priznali ograničenost razuma. Danas nijedan filozof ne raspravlja o suštini duše, a istraživanja psihologa sastoje se od ispitivanja uzroka i posljedica čovjekovih duhovnih stanja, reagovanja i ukupnog ponašanja. Dakle, psihologija je postala poput „laboratorijske discipline".

O činjenici da suštinu duše nije moguće spoznati i da je čovjeku o njoj dato vrlo malo znanja, Kur'an nas je obavijestio još prije mnogo stoljeća.[5] Naime, Kur'an ide trajno ispred, a nauka ga slijedi, dokazujući njegove istine. Navedeni primjer, kao i mnogi drugi, dokazuje univerzalnost Kur'ana, jer se sva naučna istraživanja čiji su rezultati bili u sukobu sa istinama Kur'ana na kraju okončaju priznanjem greške, vraćajući se Kur'anu i prihvatajući njegove istine.

Isti je slučaj i sa spoznajom Allahovog Bića (Zāt), koja prevazilazi mogućnosti čovjekovog razuma. Svaki pokušaj da se pronikne u bit Božijeg Bića na kraju neće polučiti ničim drugim osim razočarenjem i neuspjehom. Iz tog razloga je **Allahov Poslanik**, sallallahu alejhi ve sellem, rekao:

5. Vidi: El-Isra', 85.

„Razmišljajte o Allahovim stvorenjima i Njegovim blagodatima, a ne o Njegovom Biću, jer vi niste u stanju da Ga spoznate (kako Njemu dolikuje)!“ (Bejheki, *Šu'abu'l-iman*, I, 136; Hejsemi, *Medžme'uz-zevaid*, I, 81; Dejlemi, II, 56.)

Ibn Arebi (umro: 1240.g.), rahimehullah, rekao je:

كُلُّ مَا خَطَرَ بِبَالِكَ وَاللّٰهُ وَرَاءَ ذٰلِكَ

„Sve što ti se pojavi kao misao o Allahu, znaj da je On čist i uzvišen od toga!“

Dakle, spoznaja Allahovog Bića, kao i spoznaja čovjekove duše, treba se ograničiti na prihvatanju znanja sadržanog u tekstu Objave i hadisa Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Islam od vjernika zahtijeva da ne raspravlja o stvarima vjere koje prevazilaze njegov razum i mogućnost poimanja, postavljajući uslov „predanosti“ (teslimijjet) Allahovim propisima. Na kraju, riječ „islām“ izvedena je iz korijena glagola „selime“ i njome se izražava predanost Allahu, dok izraz „īmān“ (vjerovanje u srcu) podrazumijeva prihvatanje uzvišenih istina koje nije u stanju izvagati „vaga razuma“.

U suri Kehf Uzvišeni Allah nas obavještava o slučaju Musa'a i Hidra, alejhimes-selam.[6] Musa, a.s., došao je kod Hidra, a.s., kako bi ga ovaj poučio

6. Vidi: El-Kehf, 66-82.

znanju koje je njemu dato od Allaha Uzvišenog.[7] Tom prilikom Musa je bio zapanjen Hidrovim postupcima, premda je bio jedan od velikih Allahovih poslanika, kojem je objavljena Knjiga i novi zakon (Šerijat). Hidrovi postupci bili su u suprotnosti sa razumom i Šerijatom, stoga je Musa, alejhis-selam, reagovao na njegove postupke, jer razumom nije mogao dokučiti mudrost sadržanu u njima.

Hidr je još na samom početku rekao Musau da se on neće moći strpiti kada kod njega vidi stvari koje ne bude mogao razumjeti. Tim riječima mu je nagovijestio da razum nije u stanju proniknuti u sve mudrosti i da predanost (teslimijjet) Allahu predstavlja krila kojima se leti i napreduje na ovom putu.

Kada ga je Hidr obavijestio o mudrosti njegovih postupaka, Musa je shvatio da se to ne može dokučiti razumom. Upravo zboga toga je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao:

„Neka se Allah smiluje Musau, da se strpio, bio bi nam ispričan slučaj njih dvojice!“ (Buhari, Enbija, 27; Ahmed, V, 118.)

Dakle, stvari gajba, koje se ne mogu dokučiti razumom i logičkim zaključivanjem, u islamu se prihvataju sa predanošću (teslimijjet) i vjerovanjem

7. Znanje koje Uzvišeni Allah daruje od Sebe kome On hoće, a koje se ne može postići razumom.

(imanom) u njihovu istinitost. Stoga je istinska spoznaja usko povezana sa prihvatanjem uzvišenih istina i djelovanjem u skladu sa Objavom.

Prema tome, **islamski racionalizam** razlikuje se od filozofije **racionalista,** koji razum (racio) smatraju dovoljnim za spoznaju uzvišenih istina i objektivne stvarnosti, uzdižući ga tako do stepena božanstvenosti. Na kraju, vidimo da islam vrednuje razum na jedan realan način, u granicama njegovih prirodnih mogućnosti.

Precizna vaga

Kako god su vid i sluh ograničeni, i samo poimanje razuma je ograničeno. Postoji ogromno veliki broj stvorenja koje ljudsko oko nije u stanju registrovati. Također, postoji i veliki broj glasova koje ljudsko uho nije u stanju čuti. Prema tome, postoji i veoma veliki broj činjenica koje razum nije u stanju pojmiti i dokučiti, a zbog svoje slabosti i ograničene sposobnosti.

Jedan od velikih učenjaka, sociologa i začetnika *filozofije historije*, **Ibn Haldun**, kazao je:

„Razum je precizna vaga, međutim njome se ne mogu mjeriti istine koje se odnose na Biće Allaha Uzvišenog, Ahiret, vjerovjesništvo i druge istine koje ne možemo dokučiti razumom. To je isprazan posao i onaj ko bi pokušao razumom mjeriti spomenute istine, vjerujući u njegovu preciznost, ličio bi na onoga koji pokušava na zlatarskoj vagi vagati planine. **Preciznost vage se ne može dovoditi u pitanje, međutim,**

mogućnosti vage su ograničene. Isti je slučaj i sa razumom i njegovim mogućnostima „znanja, promišljanja, istraživanja i razumijevanja“.[8]

O tome je pjesnik **Zija Paša** u stihovima kazao:

Ovom malom pameću ne možeš pojmiti uzvišene istine,
jer vaga razuma ne može podnijeti toliki teret..

Razum ima svoje granice i svako prekoračenje tih granica vodi ka zabludi ili neznanju. Sličan slučaj je i sa električnim uređajem koji ispravno radi pod naponom od 220 volti. Naime, ukoliko bi ga priključili na napon od 2500 volti, sigurno bi eksplodirao. Na kraju, treba znati da su mnogi filozofi, koji su razum smatrali dostatnim i besprijekornim sredstvom spoznaje, okončali svoje živote u samoći, otuđeni od društva ili na psihijatrijskim klinikama.

8. Ibn Haldun, *Mukaddima*, str. 473.

Ne traži sreću u čaršiji poniženja

Ukoliko filozofi, koji su lišeni upute sadržane u Objavi i koji tvrde da tragaju za istinom, izvrše utjecaj na ljude, oni ih dovedu u stadij duhovne bijede i poniženja, obećavajući im sreću i blagostanje. Umjesto da ih usmjere ka istini, oni ih vode ka stranputici i zabludi.

U svom čuvenom djelu, „A'mak-i Hayal" (Dubine mašte), **Ahmed Hilmi Filibeli** u jednoj alegoričnoj priči, objašnjava put kojim se nesreća pretvara u sreću. Ukratko, junak te priče, **Rādžī**, koji traga za srećom, gušeći se u duhovnoj bijedi i poniženju kao posljedici materijalističke filozofije, ovoga puta uz pratnju saza i slušanje stihova sa dubokim značenjem – koje recituje mudrac **Ajnali Baba** – uranja u dubine svoje mašte. Na tom putovanju kroz maštu Radži dolazi na jedan skup gdje susreće vjerovjesnike, filozofe, ljude visokog, ali i niskog morala, te mnoge druge. Među njima je bio i jedan čovjek koji je predstavljao sve ljude, a kojeg

su oslovljavali imenom „čovječanstvo“. On je, budući je tragao za istinskom srećom, zagrcao se u plaču, a potom zavapio u grču:

„Recite mi, smilujte se! Ovaj svijet mi je postao težak i mučan, ali ne mogu bez njega. Kažite mi, molim vas, šta je sreća?“

Neki od prisutnih istupiše naprijed, odgovarajući:

Konfučije reče: „Sreća je da užitke ovoga svijeta zadovoljiš jednim loncem hrane.“

Platon reče: „Sreća je da trajno misliš o uzvišenim stvarima.“

Aristotel reče: „Logika, to je sreća!“

Zaratustra reče: „Sreća je ne ostati u tami.“

Brahma reče: „Sreća? Ona je nasuprot svake pretpostavke.“

Buda reče: „Sreća je jedan od naziva za nestajanje. To je nirvana, o ‘čovječanstvo’! To je nirvana!“

Nakon njihovih riječi ‘čovječanstvo’, zbunjeno, reče:

„Gospodo, vi ne možete pomoći ni sami sebi! Vi ste lišeni sreće tokom cijeloga svoga života! U vašem govoru nema ni traga od sreće. Vi, lično, niste pronašli sreću, a niti ste usrećili one koji vas slijede.“

Poslije toga, vjerovjesnici istupiše i objasniše šta je sreća, a na kraju, predvodnik i pečat svih Božijih vjerovjesnika, **Muhammed Mustafa**, sallallahu alejhi ve sellem, obrati se i reče 'čovječanstvu':

„O ljudi! Sreća je sadržana u tome da život i ono što on donosi prihvatimo onakvim kakvim oni jesu; da strpljivo podnesemo njegove neugodnosti i uložimo trud kako bismo uspostavili red i pravdu na Zemlji.“[9] Ovo su riječi koje su plod vjerovjesničke mudrosti, a koje Rādžī sluša u „dubini svoje mašte“, kao što to autor i navodi na početku priče. Dakle, oni nisu neki određeni hadis koji se prenosi sa senedom od Vjerovjesnika, alejhis-salatu ves-selam.)

U njegovim riječima čovječanstvo je pronašlo pravi odgovor. Sa zadovoljstvom mu je odalo priznanje, rekavši:

„O Ponosu svijeta! O ti, koji si poslan kao milost svjetovima! O, veliki Vjerovjesniče! Ti si poučen o onome u čemu je bolest i u čemu je lijek za čovječanstvo.“[10]

---

9. Ovo su riječi koje su plod vjerovjesničke mudrosti, a koje Rādžī sluša u „dubini svoje mašte“, kao što to autor i navodi na početku priče. Dakle, one nisu neki određeni hadis koji se prenosi sa senedom od Vjerovjesnika, alejhis-salatu ves-selam.
10. Vidi: Filebeli Ahmed Hilmi, *A'mak-i Hayal*, str. 97-101, izdavačka kuća „Sebil“, Istanbul, 1993.; str. 106-111, izdavačka kuća „Akcag“, Ankara, 2004.

Značenje ovog govora sastoji se u bezuslovnom prihvatanju Allahove odredbe, koja je apsolutna i koju nije moguće promijeniti. To je, ustvari, **realizam** islamskog svjetonazora i filozofije života. Raditi na izmjenama stvari koje su dizajnirane Božijom voljom, određenjem ili Objavom nije ništa drugo osim podsticanje ljudi na besmislenu borbu i trud koji ne može polučiti uspjehom i srećom.

Lijek za sreću: zadovoljstvo i trud

Ovaj prolazni život koji živimo, prema božanskoj mudrosti predstavlja ispit koji se ponekad manifestuje kao Njegova dobrota i plemenitost, a ponekad kao teško iskušenje propraćeno nevoljom, tugom, tjeskobom i sl. Istinska spoznaja sastoji se od toga da svojom slobodnom voljom postignemo korist u blagostanju i u nevolji.

Na tu činjenicu plemeniti **Pejgamber**, sallallahu alejhi ve sellem, ukazao je u sljedećem hadisu:

„Čudno je stanje vjernika. Uistinu, njemu je uvijek dobro, a to nije slučaj osim sa vjernikom. Ako ga zadesi nešto dobro, zahvali se Allahu pa mu bude dobro, a ako ga zadesi nekakva nedaća, strpi se pa mu opet bude dobro.“ (Muslim, Zuhd, 64).

Dakle, prema odredbi Uzvišenog Stvoritelja trebamo pokazati zadovoljstvo (**ridā’**), jer je to prvi uslov za naš spokoj i sreću.

Drugi uslov sastoji se od toga da uložimo trud u otklanjanju životnih poteškoća ili ispravljanju negativnosti koje je moguće otkloniti ili ispraviti. Naravno, ovo se odnosi na životne okolnosti koje čovjek može urediti svojom voljom i trudom, što je, svakako, pokazatelj da **posjeduje slobodnu volju.** Međutim, ukoliko zauzme stav da nije potrebno ispravljati negativnosti, to će ga učiniti pesimističnim i neodlučnim, što će u konačnici kod njega prouzrokovati lijenost i tromost, a on će se pravdati: „Šta se može, takva je Božija odredba!“ Ovakav odnos prema Božijoj odredbi (kader) zapadni filozofi nazvali su **fatalizam.**

Vjerovanje u Božiju odredbu (sudbinu, kader) spoznajemo kroz dvije ravni: kao apsolutnu (mutlak), koja je nepromjenljiva, i kao uzročno-posljedičnu (mu'allak), koja se realizuje preko čovjekove slobodne volje i izbora. To znači da Uzvišeni Allah stvara čovjekova djela koja on učini svojom slobodnom voljom i izborom. Naravno, imanski šart: „ve bil-kaderi hajrihi ve šerrihi minellahi te'ala“ (tj. vjerujem da se i dobro i zlo događaju Allahovom voljom i odredbom), nikako ne znači da nema promjene u onome što je Uzvišeni Allah odredio. Naime, mi svojom slobodnom voljom i izborom činimo dobro ili zlo, međutim, njihova manifestacija nije moguća osim Allahovim znanjem, voljom i odredbom.

Apsolutna Božija odredba odnosi se na stvari koje su izvan čovjekove mogućnosti izbora ili slobodne volje, kao što su: rođenje, smrt, pripadnost nekom narodu i druge karakteristike za koje čovjek neće imati odgovornosti na Sudnjem danu.

Uzvišeni Allah odlikovao je ljude i džinove slobodnom voljom i izborom, međutim njihova djela se realizuju u skladu sa Allahovim znanjem, Njegovom voljom i odredbom. Uzročno-posljedična odredba upravo se odnosi na čovjekove postupke koje on uradi slobodnim izborom, svjestan njihovih posljedica (Npr. Kada čovjek popije otrov i umre, njegov postupak kao uzrok, i smrt kao posljedica, realizuju se prema Allahovom znanju, Njegovoj volji i odredbi. Međutim, ako čovjek zna štetnost uzroka i kakva je posljedica određenog djela, ali ga, ipak, učini svojom slobodnom voljom i izborom, snosit će odgovornost zbog posljedice tog djela.) Upravo zbog čovjekove odgovornosti, budući da posjeduje slobodnu volju i izbor između dobra i zla, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, u mnogobrojnim hadisima je zapovjedio da se afirmiše i naređuje dobro, a da se odvraća od zla i da se ono zabranjuje, čime je zatražio od muslimana da ulože trud i napor kako bi otklonili negativnosti u zajednici.

Smisao navedenog možemo objasniti i sljedećim primjerom:

Otac dovede dijete u prodavnicu igračaka i kaže mu: „Izaberi igračku koju želiš!“ Međutim, on mu očinskom samilošću ukaže na igračke koje su korisne i upozori ga na one koje su štetne. Ukoliko dijete poslije toga izabere neku štetnu igračku, otac može spriječiti realizaciju njegovog izbora tako što mu neće kupiti igračku koju je bilo izabralo. Također, on mu može kupiti tu igračku i kazati mu: „Uzmi ovu igračku i vidi kako je štetna!“

Ovaj svijet je poput prodavnice igračaka u prethodnom primjeru, a mi smo poput onog djeteta. Allahovo slanje vjerovjesnika i objavljivanje Knjiga ljudima, bez poistovjećivanja i stvarnog poređenja[11], podsjeća na očevu samilost kojom on ukazuje na ono što je korisno i upozorava na ono što je štetno za njegovo dijete.

Volja Uzvišenog Allaha je općenita i obuhvata sva djela Njegovih robova tako što On Uzvišeni, kao Hālik (Stvoritelj), stvara sva njihova djelovanja, kretanja i mirovanja. Također, On je odredio i uzroke posredstvom kojih se realizuju posljedice određenih djela. Međutim, mi ponekad želimo da postignemo nešto i za to poduzmemo sve što je u našoj mogućnosti, ispunjavajući potrebne uvjete, ali u tome ne uspijemo,

11. Tj. Allahova samilost se ne može porediti sa samilošću Njegovih stvorenja.

jer je odredba (kader) Uzvišenog Allaha suprotna od toga.

Dakle, navedeno ukazuje na činjenicu da su ljudi i džinovi stvoreni radi ispita pokornosti svome Uzvišenom Stvoritelju, tj. da li će Mu biti pokorni ili nepokorni. Stoga je obaveza roba da svoju volju podredi Allahovoj volji, a svoje želje i namjere uskladi sa Njegovim zadovoljstvom. Uzvišeni Allah u ajet-i kerimi kaže:

„Ne volite nešto, a ono može biti dobro za vas; nešto volite, a ono ispadne zlo po vas. – A Allah zna, a vi ne znate.“ (El-Bekare, 216)

Spoznaja jednog mrava

Ahmed Hilmi Filibeli u naprijed spomenutom djelu, *A'mak-i Hayal*, u drugoj priči opisuje nedostatnost razuma. On tu govori o tome kako je **Radži** krenuo u posjetu kod **Aynali Babe**, s kojim se nije vidio dugo vremena.

Nakon što su upitali za zdravlje jedan drugoga, Aynali Baba posluži kahvu, a potom uze naj i poče svirati. I dok je slušao zvukove naja, Radži ponovo zaroni u svijet mašte i sna. Ustvari, za ovaj život se može reći da predstavlja samo jedan san.

U tom snu Radži je vidio sebe kao mrava. I to mrava koji je bio sin jednog uglednog mrava koji je živio u dvorcu. Kao sin uglednog mrava, Radži je uzimao časove od posebnih učitelja: učenih i mudrih mrava. Jednoga dana, dok je uzimao časove geografije od učitelja geografije, od oca zatraži dozvolu da zajedno sa učiteljem i drugim učenicima iziđe vani kako bi stekli praktična znanja iz geografije. Nakon što mu

je otac dozvolio, oni svi zajedno krenuše. Dan je bio sunčan, a vrijeme vedro. I dok je učitelj objašnjavao: „Ono tamo je brdo, ovo je rijeka...“, odjednom se začu grmljavina. Nedugo zatim poče padati toliko jaka kiša koja se prolivala kao iz kabla, te nastupi poplava koja poče nositi mrave tamo i amo.

Budući da je Radži posjedovao poimanje i spoznaju čovjeka, ali isto tako i mrava, u tom času je počeo posmatrati događaj kao čovjek. Brzo je došao do zaključka da je grmljavina koju su čuli mravi, ustvari podrigivanje dvojice umornih konja, a kiša koja se prolila kao iz kabla, ustvari je bila njihova mokraća.

Mravi koji su se spasili ove nesreće vratili su se sa učiteljom u školu. Svako od njih je nastojao da dokuči i spozna kako je po tako sunčanom i vedrom vremenu pala toliko jaka kiša da je napravila bujicu i prouzrokovala poplavu. Svako od njih je na osnovu svoga znanja i logičkog zaključivanja dao svoje objašnjenje, ali nijedno od tih objašnjenja nije imalo veze sa stvarnošću.

Radži, koji je ovaj događaj vidio očima čovjeka, znao je da, kada bi mravima pokušao objasniti šta je posrijedi, oni mu ne bi povjerovali. Stoga je strpljivo slušao njihova objašnjenja. U jednom trenutku pred očima mu se ukazaše ona dva umorna konja i on se grohotom nasmija. I dok se on tako smijao, prenu se iz sna i povrati iz svijeta mašte. Aynali Babu zateče kako se smije i pjevuši sljedeće stihove:

Sunce prži, Zemlja se okreće,
a doći će i Dan u kojem će Zemlja da stane
i Sunce da ugasne.
O ti, koji imaš spoznaju i znanje,
Znaš li ko je Uzročnik tome?[12]

Kao što možemo zaključiti iz priče, nije moguće spoznati sve istine i objektivne stvarnosti u univerzumu koji nas okružuje. U tom smislu se čovjekov razum ne razlikuje od razuma mrava. Pogotovo ako čovjekov razum bude lišen istina koje se usvajaju iz svjetla vjerovjesništva (nubuvvet) i ne bude predvođen Objavom (wahj), njegova spoznaja djēlā božanske moći i veličanstvenosti u kosmosu neće se razlikovati od spoznaje mrava.

Na ovom mjestu želim spomenuti jednu od Allahovih blagodati i darova, a to je „snoviđenje“ (ru'jā). To je zbog činjenice što su istiniti snovi vodiči na putu spoznaje metafizičkih istina. U snu se mogu realizovati mnogi događaji koji se ne realizuju u pojavnom, fizičkom svijetu. Tako, naprimjer, istinita snoviđenja mogu nam pomoći da lakše spoznamo istine koje se odnose na Ahiret i njegova stanja.

Ljudi koji nastoje predvoditi ljude putem spasenja, predstavljajući im sebe kao model za slijeđenje, a pogotovo filozofi koji pokušavaju sve

12. Vidi: *A'amak-i Hayal*, str. 123-127.

objasniti razumom, ne razlikuju se od mrava koji su spomenuti u prethodnoj priči. Takav slučaj nije jedino sa Allahovim vjerovjesnicima – alejhimus-selam! – i njihovim nasljednicima, učenjacima i znalcima koji su od njih naslijedili znanje, spoznaju i način življenja.

Budući da se oslanjaju na Božiju Objavu, Allahovi poslanici i vjerovjesnici potvrđuju istinitost jedni drugih i kao takvi predstavljuju vodiče na Pravom putu. Što se tiče filozofa, budući da su lišeni potpore Božije Objave i duhovnog odgoja, ostali su u zatočeništvu svoje duše, okovani u lance njenih strasti. S druge strane, budući da razum smatraju dovoljnim i kompetentnim za spoznaju realnosti života, stalno su u međusobnom sukobu mišljenja, pobijajući i negirajući istinitost spoznaje drugih. Na taj način oni uzaludno upropaštavaju svoj život, ali i život onih koji ih slijede.

Nakon što je dobar dio svoga života proveo u filozofskim virovima i na kraju spoznao nedostatnost razuma, **Paskal** je rekao:

„Filozofija trajno ističe svoja subjektivna mišljenja. Naprimjer, ono što se smatra istinitim na jednoj strani Pirinejskog gorja, na drugoj strani se smatra pogrešnim. Na jednoj strani rijeke – koja predstavlja granicu, ubica se naziva zlotvorom, a na drugoj strani junakom.“

Kakva korist od pameti, ako zakasniš i ne ukracaš se na lađu?

Ne može se reći da su sva filozofska mišljenja pogrešna. Naime, u kojoj mjeri filozofi slijede ispravne metode prilikom ispitivanja, razmišljanja i prosuđivanja, oni u toj mjeri postižu i prave rezultate.

Primjer toga možemo vidjeti kod **Dekarta** (umro 1650.g.), matematičara i filozofa koji se smatra ocem moderne filozofije i racionalizma. On iznosi „ontološki dokaz o postojanju Boga", po kojem promišlja da svaka stvar ima svoj uzrok postojanja i da je krajnji uzrok cjelokupnog postojanja – Bog, koji postoji po Samom Sebi, bez uzroka, te da se istina ne može spoznati bez Božije Objave.

U svom djelu „Meditacije", Dekart kaže:

„Bog - kažem - Onaj najsavršeniji, koji ne može biti lažan... i On nije varljiv... I tako jasno uviđam da sigurnost i istina svakog znanja ovise od same

spoznaje istinskog Boga, toliko da prije no što Njega ne upoznah nisam mogao savršeno spoznati ništa ni o jednoj stvari. Sada pak mogu jasno i sigurno spoznati neizmjerno mnogo toga, kako o samom Bogu i drugim predmetima razuma, tako i o cijeloj tjelesnoj prirodi, koja je predmet čiste matematike...“ (Rene Decartes, *Meditacije o prvoj filozofiji u kojima se dokazuje Božija egzistencija i razlika između ljudske duše i tijela*)

Kao potvrdu njegovog mišljenja, **Paskal** (umro 1662.) kaže:

„Iz dubina našega postojanja postoji glas koji nas obavještava o našoj besmrtnosti; glas koji se manifestuje od Boga, kojim nas vodi i upućuje.“

Međutim, Dekart, Paskal, Spinoza, Kant, i njima slični filozofi, pored toga što su postojanje Boga smatrali nužnim sa stanovišta razuma, budući da su gradili spoznaju na postulatima iskrivljene vjere (kršćanstva, o.pr.), koja je intervencijom ljudi doživjela mnogobrojne izmjene i dopune, te budući da su odgajani sa „predrasudama“ i „animozitetom“ prema islamu, jedinoj istinitoj vjeri, koju oni nisu imali priliku upoznati, na kraju nisu uspjeli upotpuniti svoja mišljenja i spoznaju. Naime, pored činjenice da su navedeni filozofi bili „religiozni“, do nas nisu dospjele vijesti o tome kako su „počašćeni“ vjerovanjem **tevhida** (tj. vjerovanja u Allahovu jedinost i nedjeljivost u

pogledu Njegovog Bića i Njegove jedinstvenosti u pogledu svojstava). Kao što kaže **Nedžib Fazil**:

„Oni podsjećaju na čovjeka koji je prispio u luku i kojem je ostao samo još jedan korak da se ukrcaju u lađu islama, međutim, lađa isplovi, a oni ostaše na obali...“[13]

I sljedeća analiza profesora Nedžiba Fazila je veoma značajna:

„Filozofija je institucija koju je razum uspostavio kako bi zagospodario... To je institucija koja nema za cilj pronaći ono što je ispravno, nego da ispravi ono što je pogrešno... Svaka filozofska škola govori o svojoj ispravnosti, ukazujući na pogrešna mišljenja drugih škola.“[14]

Međutim, stavovi i mišljenja „religioznih filozofa“ kojima oni pobijaju ideologije „filozofa ateista“ nisu beskorisne u cijelosti, jer služe kao protivotrov koji neutrališe otrovne ideologije čiji je jedini cilj negiranje Božijeg postojanja. Naime, poznato je da se korištenjem njihove metodologije mogu pobiti mišljenja i trajno ušutkati protivnici vjere. Pogotovo oni koji su odgajani sa predrasudama prema dokazima Kur'ana i Sunneta, te čija su srca zatvorena pred njihovim svjetlom.

13. Necib Fazıl Kısakürek, *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*, str. 51.
14. Isto, str. 14.

Na tu činjenicu ukazuje i **Bediu'z-zeman Said Nursi**, rahimehullah, koji smatra da nije potrebno negirati mišljenja filozofa koja su u skladu sa Kur'anom, nego razlučiti ispravna od neispravnih mišljenja. On kaže:

„...Filozofija koju napadamo i protiv koje se borimo nije apsolutno zlo. Može se reći da je dobar dio filozofije štetan po ljude, ali treba, također, znati da su pojedini filozofi i naučnici pružili veliki doprinos razvoju nauke, umjetnosti, sociološkom sazrijevanju, moralu i općem napretku čovječanstva. Dobar dio toga je u skladu sa Kur'anom... Međutim, što se tiče velikog broja filozofa čija mišljenja i stavovi vode u zabludu, nevjerstvo i u močvaru „naturalizma", doprinoseći time ljudskom poniženju, nemaru, besposlicama i krivovjerju, protiv njih se borimo čudesnom nadnaravnošću Kur'ana, pišući djela u kojima ističemo kur'anske istine, koristeći ih uravnoteženo i kao jake i nepobitne dokaze..."[15]

„Filozofske beživotne i zamućene činjenice ne mogu se suprotstaviti živim i svijetlim istinama Kur'ana."[16]

S druge strane, prema vjerovanju **Ehli-sunneta**, čovjekov razum je dovoljan za spoznaju postojanja Uzvišenog Allaha, ali za spoznaju Njegovog Bića i svojstava je nedostatan i nepotpun. Budući da je Allah uzvišen i čist od svih nepotpunih, a posjeduje sva

15. Said Nursi, *Asa-yı Musa*, Istanbul, 1958., str. 4.
16. Said Nursi, *Sözler*, Istanbul, 1995., str. 351.

svojstva potpunosti i savršenosti (kemālāt) koja su izvan opsega ljudskog poimanja i spoznaje, čovjek je dužan da vjeruje (imān) u svog Stvoritelja onako kako je On Sebe opisao u Objavi, a ne da ga pojmi i spozna (idrāk) razumom. Dakle, čovjekov razum je nedostatan i nesposoban da pribavi istine koje Uzvišeni Allah dostavlja jedino putem Objave i preko odabranog poslanika među ljudima.

Kao što razumom poimamo pojave koje nismo u stanju pojmiti drugim čulima, isto tako i stvari koje razum nije u stanju pojmiti bivaju jasne uz znanje koje dostavljaju Božiji poslanici. U tom smislu šejh **Ahmed Sirhindi**, poznat kao **Imam Rabbani**, rahimehullah, (umro 1624.g.), kaže:

„Razum prihvata činjenicu da trebamo zahvaliti onome koji nam pruži neku blagodat, međutim, o tome kako ćemo i na koji način izraziti svoju zahvalnost mogu nas podučiti samo vjerovjesnici... Izrazi zahvale i poštovanja koji do nas nisu stigli od Allaha putem Objave (preko Njegovog poslanika, o.pr.) neće biti prihvaćeni kod Njega Uzvišenog... Često se događa da neki ljudi izgovaraju određene riječi kako bi njima slavili i veličali Uzvišenog Allaha, međutim, u biti, oni Ga tim riječima ne veličaju, nego Ga, šta više, ponižavaju. Dakle, Objava je jedini način kojim možemo spoznati kako ćemo izraziti zahvalnost i ibadet Allahu Uzvišenom.“[17]

17. Imam Rabbani, *Mektubat*, III, 23. pismo.

Prema tome, razum je apsolutno ovisan o pomoći koju mu pruža Objava (wahj). Bez ove Božije pomoći, čovjekova spoznaja ne može dostići potpunost i spasiti se stranputica koje vode u zabludu i trajne nesuvislosti.

Na kraju, naglašavamo, da uvijek treba praviti razliku između filozofa ateista i materijalista, koji negiraju istinitu vjeru, i filozofa koji joj pridaju važnost, s tim da ćemo i njihove stavove vagati na teraziji Objave i objektivnih realnosti koje smo spoznali preko Poslanika islama, sallallahu alejhi ve sellem.

U tom slučaju, doći ćemo do zaključka da filozofija koja svoju snagu ne crpi iz „istinite vjere“ nije u stanju ni predstaviti istinu ljudima. Objektivne i trajne principe vjerovanja može postaviti samo istinita vjera – islam. To je zbog činjenice što vjerovjesnici ne govore po svom hiru ili želji, nego po Objavi, **dostavljajući ljudima istine od Allaha Uzvišenog**. Što se, pak, filozofa tiče, oni govore: **„Po mom mišljenju je ovako!“**, predstavljajući ljudima svoju subjektivnu istinu.

Potreba za praktičnom primjenom

U povijesti čovječanstva ne postoji nijedan primjer filozofskog mišljenja ili ideologije koji je praktičnom primjenom omogućio sreću i blagostanje ljudskoj zajednici. Mišljenja i ideje filozofa u stvari predstavljaju teorije koje nije moguće primijeniti u stvarnom životu, a koje su uglavnom „zatočene" u knjigama smještenim na prašnjavim policama velikih biblioteka. Jedan dio filozofskih mišljenja i ideologija koje su ljudi pokušali primijeniti u praksi nisu doprinijeli ničemu drugom osim prolivanju suza i krvi, a nakon kraćeg vremenskog perioda odloženi su na historijsko smetljište.

Naprimjer, **Aristotel** je udario temelj filozofiji morala, objašnjavajući određene zakonitosti i propise morala, međutim nećemo nikada sresti čovjeka koji je povjerovao u ispravnost njegove filozofije i primijenio je u svom životu.

Isti je slučaj i sa **Platonovom** utopijom, zvanom „Republika“, koja ne predstavlja ništa više od predodžbe o državi u mašti.

Također, i **Farabi**, koji je stasao u muslimanskom društvu, ali kao filozof koji je oduševljen antičkom filozofijom, u svom najpoznatijem djelu, „El-Medinetu'l-fādileh“, na „fantastičan“ način opisuje model idealnog društva. Međutim, njegova filozofija nije našla praktičnu primjenu u društvu, jer nije nastala kao plod znanja stečenog životnim iskustvom, a toliko je fantastična da ju je nemoguće praktično primijeniti u životu.

Tipičan primjer takve filozofije vidimo i na Zapadu, kod **Ničea** (Nietzshe), koji je u svom filozofskom mišljenju fantastično predstavio „model idealnog čovjeka“ (super human). Ni njegovu teoriju nije moguće praktično primijeniti u životu, jer „idealan čovjek“ treba usvojiti vrline od primjerenih ličnosti, odlikovanih lijepim i pohvalnim osobinama koje nije moguće usvojiti bez duhovnog odgoja.

Od spomenutih filozofskih pravaca, teorija i ideologija, islam se razlikuje po tome što je život plemenitog Vjerovjesnika, alejhis-salatu ves-selam, predstavljen kao praktična primjena vjere u životu. Naime, sve pohvalne i pokuđene osobine teoretski možemo predstaviti kao „etikete“: istina – laž, ispravno – pogrešno, lijepo – ružno i sl., definišući ih na način

koji želimo. Međutim, teoretsko predstavljanje ovih vrijednosti nije održivo bez praktične primjene koja se ostvaruje slijeđenjem potpunog uzora u ličnosti Poslanika, alejhis-selam.

Uzvišeni Allah je Svog posljednjeg Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, odlikovao vrlinama i lijepim osobinama u njihovom potpunom obliku, počev od njegovog djetinjstva koje je proveo kao siroče na najnižem položaju u društvu, a zatim i u svim drugim životnim situacijama sve dok mu nije dodijelio najviši stepen i položaj: stepen Božijeg poslanika i predsjednika države. U svakom domenu njegovog života vidimo potpuni sklad između riječi i djela, čime je njegova ličnost postala „neprikosnoveni uzor“ za cijelo čovječanstvo.

Uzvišeni Allah nije objavio Kur'an u jednom trenutku ili, pak, u jednoj kratkoj suri. Naprotiv, objavljivao ga je postepeno i u periodu od 23 godine „poslaničkog“ života Njegovog Miljenika, sallallahu alejhi ve sellem. Na taj način je svaki objavljeni ajet praktično primijenjen u životu plemenitog Pejgambera, alejhis-selam, „najljepšeg uzora“ (usvetu'l-hasene), čime je živopisno demonstriran i objašnjen cijelom ummetu.

Vjerovjesnikovi, alejhis-selam, postupci su, poput Kur'ana Časnog, sačuvani kao „oživotvoreno mjerilo“ njegovog cjelokupnog života. Dakle, njegovo

savršeno lijepo vladanje u svim životnim situacijima darovano je ummetu kao model primjerenog vladanja i dobročinstva u svakoj prilici. Budući da **Niče** (Nietzshe) nije imao takav model, odnosno, „uzor koji na djelu demonstrira" savršeno lijep moral i vladanje, njegova teorija o „idealnom čovjeku" osuđena je na neuspijeh kao utopistička. Nijedan etički pravac koji je nastao kao plod čovjekovog razmišljanja ne može dostići potpunost „islamskog morala i vladanja", jer se oni temelje na praktičnoj primjeni u svakodnevnom životu.

U kojem god vremenskom periodu je ljudska zajednica prihvatila istine s kojima su došli Allahovi poslanici, alejhimus-selam, i slijedila Njegove prijatelje – nasljednike poslanika u znanju i spoznaji - , a zatim ih primijenila praktično u svom životu, takva zajednica je postigla mir, spokoj i blagostanje. To je zbog činjenice što je Uzvišeni Allah odlikovao Svoga Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, najljepšim moralom i vladanjem među svim stvorenjima, a njegovu ličnost predstavio kao „neprikosnoveni uzor" ljudima, pa, ukoliko uistinu bude prihvaćen kao uzor u jednoj zajednici, ta zajednica će sigurno postići sreću i blagostanje. Uzvišeni Allah kaže:

„Vi, uistinu, u Allahovom Poslaniku imate najljepši uzor (za slijeđenje)**, za one koji se nadaju Allahovoj milosti i nagradi na Ahiretu, i koji mnogo Allaha spominju."** (El-Ahzab, 21)

I zaista, ljudi koji su prije islama bili velike neznalice i nemilosrdni silnici i koji su u pogledu ljudskosti i civiliziranosti bili dosegli samo dno, Vjerovjesnikovim, alejhis-selam, dostavljanjem istine i odgajanjem dosegli su vrhunac u pogledu ljudskosti, moralnosti, samilosti, uljudnosti i pravednosti. To je zbog činjenice što su u svom životu prihvatili Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, kao neprikosnoveni uzor i usvojili njegove lijepe osobine.

Jedan od velikih učenjaka i eksperata iz oblasti islamskog prava, **Karafi** (umro 684.g. po hidžri), rekao je:

„Kada Resulullah, sallallahu alejhi ve sellem, ne bi posjedovao nijednu mu'džizu (nadnaravno djelo), njegovi časni ashabi – koje je odgojio – bili bi dovoljan dokaz istinitosti njegovog poslanstva."

Dakle, usvajanjem „vjerovjesničkog odgoja" časni ashabi su se oslobodili tmine širka i surovosti džahilijjeta, čime su postali poput zvijezda koje svijetle cijelom čovječanstvu, blistajući vrijednostima i vrlinama. Generacije vjernika koji su ih slijedili, uspostavili su islamsku kulturu i civilizaciju na koju čovječanstvo još uvijek posmatra sa oduševljenjem.

Francuski historičar i mislilac, **De Lamartine**, ovako je opisao genijalnost Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u njegovoj misiji:

„Ako važi pravilo da se ljudski genij mjeri prema krajnjem dometu i zadivljujućim rezultatima, ko se može usuditi da bilo kojeg velikana moderne historije usporedi sa Muhammedom i njegovim genijem, uprkos malobrojnim sredstvima kojima je raspolagao? Znameniti ljudi iz moderne historije su izrađivali oružje, uspostavljali zakone, osnivali imperije, a ubirali su samo prolaznu slavu koja se pred njima raspršivala. Međutim, Muhammed nije samo vodio vojsku, uspostavio zakon, osnovao imperiju, pobjeđivao narode i umirivao vladare, već je predvodio milione ljudi, što je u dato vrijeme, činilo trećinu svijeta.“ (Alphonse de Lamartine, L'historie de Turquie)

Također, i engleski naučnik **Thomas Carlyle** (Karlajl) rekao je:

„Nijednog vladara u kraljevskoj odori ne bi podanici tako slušali i poštovali kao Muhammeda koji je svojom rukom krpio ogrtač koji je odijevao.“

Sve ovo je zbog činjenice što naš plemeniti Poslanik, alejhis-salatu ves-selam, nije govorio po svom hiru, nego je dostavljao ljudima Objavu koja mu dolazi od Gospodara svjetova. U svom govoru i djelovanju bio je potpomognut Božanskom pomoći.

Nema sumnje da je Osmanska država jedna od država u kojoj je islam demonstriran u najsvjetlijem ruhu. Slijedeći Resulullaha, sallallahu alejhi ve sellem, sa velikom odanošću, iskrenošću i ljubavlju,

Osmanlije su izgradile veličanstvenu kulturu i civilizaciju. Nadahnut veličanstvenom osmanskom civilizacijom, **Tomasso Campanella**, italijanski filozof i utopista, napisao je djelo: „Država Sunca“. Njegov primjer je samo jedan od mnogobrojnih primjera koji ukazuju na činjenicu da ljudska zajednica ne može postići sreću i blagostanje filozofijom koja se ne može primijeniti u životu, nego istinitom vjerom – islamom.

Kad bi razum bio dovoljan?!

Budući da Uzvišeni Allah bolje zna osobine i odlike Svojih robova od njih samih, da bi otklonio nedostatnost njihovog razuma u pogledu spoznaje objektivne stvarnosti, poslao im je 124 hiljade poslanika i vjerovjesnika – prema nekim predanjima – i objavio im Knjige i suhufe (listove), što predstavlja Njegovu otvorenu pomoć i veliku milost ljudima. Smisao (po)slanja poslanika i objavljivanja Knjiga leži upravo u činjenici što čovjekov razum nije kompetentan u pogledu definisanja dobra i istine. Da je razum dovoljan za spoznaju objektivne stvarnosti i istine, Uzvišeni Allah ne bi poslao toliki broj poslanika i vjerovjesnika.

S druge strane, bez obzira na životne okolnosti u kojima žive, svi ljudi se moraju suočiti sa realnošću **smrti**. Životni putevi se na kraju stapaju i gube na horizontu smrti, i to u dubini čovjekovog srca stvara tinjajuću bol.

Smrt u čovjekovoj podsvijesti leži poput zmije otrovnice. Čim se malo pomjeri i počne kretati, kod čovjeka stvara strepnju i bojazan zbog onoga što ona donosi i što će uslijediti poslije nje. Međutim, u svakom vremenskom razdoblju postoje ljudi koji su lišeni znanja Objave i upute Božijih poslanika, alejmisselam, a koji nastoje da u pogledu smrti ušutkaju ljudsku savjest i samu misao o smrti potisnu u zaborav kako bi ona postala zarobljena u dubokim tamnicama podsvijesti. Naravno, bez Objave čovjekov razum nije u stanju odgonetnuti misteriju smrti koja neminovno čeka u budućnosti svakoga čovjeka.

Kur'an Časni je Božija knjiga koja sadrži najpotpunije znanje o nepoznanicama koje su vezane za smrt i za ono što će uslijediti poslije ovog prolaznog svijeta. Kur'an najbolje osvjetljava tamne puteve smrti i u pogledu nje pruža najjasnije i najpouzdanije dokaze za razum i srce.

U mnogobrojnim ajetima naš Uzvišeni Gospodar poziva nas da razmišljamo o mudrostima čovjekovog stvaranja, o savršenom skladu u kosmosu i o samom Kur'anu kao nadnaravnom govoru. Oni koji žele da žive životom dostojnim čovjeka moraju razmišljati na način koji demonstrira i preporučuje Kur'an.

Kao što jedna sićušna sjemenka drveta proklija i nikne iz plodne zemlje, razvijajući se i odrastajući u ogromno stablo, tako i naša razmišljanja i osjećanja

postaju jaka ukoliko se hrane Kur'anom, postižući veličanstvenu spoznaju srca kojoj nema kraja. Stoga možemo kazati da bez svjetla i upute Kur'ana naša razmišljanja i osjećanja ostaju suha i neplodna, poput sjemenke bačene u suhu i neplodnu zemlju.

Dakle, za nas ne postoji veća blagodat od spoznaje veličine i uzvišenosti Allahovih darova koji se mogu dokučiti samo Kur'anom.

Uistinu, ljudska zajednica ne može postići uspjeh slijedeći ideologije „naučnika" koji su se predali filozofskim djelima, ukoričenim crnim povezima i poređanim na prašnjavim bibliotekarskim policama. Čovječanstvo mogu spasiti i usrećiti jedino **Kur'an Časni** i njegov živi tumač – **Sunnet** Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i to preko potpunih vjernika koji su usvojili istinsko znanje i mudrost, a potom ih pretočili u svoj život, dostavljajući ih, ukazujući na njih i upućuju njima druge ljude.

Razum koji nije odgajan Kur'anom, odnosno prema božanskim istinama i uputstvima, liči na „neukroćenog konja". Kao što njime nije moguće stići bezbjedno do cilja, isto tako i jahanje na njemu na kraju okonča strašnim strmoglavljivanjem niz liticu. Da bi se okoristili snagom konja, prvo ga moramo zauzdati, a potom ukrotiti i lijepo dresirati-odgojiti. Takav je slučaj i sa razumom, koji se mora podvrgnuti duhovnom odgajanju u skladu sa **Objavom** (tj.

Kur'anom) i **Sunnetom**, njegovim tumačem, kako bi postigao „zdrav razum“ (**akli-selim**).

Mnogi filozofski pravci i ideologije pokušavaju pružiti odgovore na pitanja koja nije moguće odgonetnuti bez vjerovjesničkog znanja i odgajanja, premda su uzvišene istine dostavljene upravo vjerovjesnicima, alejhimus-selam.

Na tu činjenicu ukazao je i **Mevlana Dželaluddin Rumi**, rahimehullah, kada je rekao:

Čak i pamet djeteta kaže: „Budi zauzet knjigom, uči!“
Međutim, dijete samo po sebi iz knjige ne može ništa naučiti.

Čak i pamet bolesnika kaže: „Idi kod doktora, lijeka traži!“
Međutim, bolesnik po svojoj pameti lijek ne može naći.

Kada bi svako put koji vodi Allahovoj nagradi pronaći mogao,
Zašto bi On Uzvišeni toliki broj poslanika i vjerovjesnika poslao?

Vjerovjesnici su Allahova najveća blagodat za čovječanstvo. Oni su dostavljali Objave od Allaha Uzvišenog i upućivali ljude na put spasa i sreće, ne očekujući od njih nikakvu materijalnu naknadu ili nagradu. Samo jedan dio znanja koji je vjerovjesnicima

dostavljen putem Objave, a odnosi se na znanje o Allahovom Biću (Zāt) i Njegovim svojstvima (sifāt), ljudi nisu u stanju postići čak i kada bi hiljadama godina koristili svoj razum, istraživanje, ispitivanje, filozofiranje, otkrovenje, isposničke metode ili neki drugi oblik spoznaje.

U tom smislu **imam Rabbani**, rahimehullah, kaže:

„Vjerovjesnici su Allahova milost svjetovima. Nas, koji posjedujemo sposobnost djelimičnog shvatanja, Uzvišeni Allah je preko ovih, odabranih ljudi upoznao sa Svojim Bićem i uzvišenim svojstvima... On nas je preko Svojih vjerovjesnika upoznao sa svim onim čime je On zadovoljan i onim čime nije zadovoljan, omogućavajući nam da razlikujemo dunjalučku i ahiretsku korist od njihove štete. Bez vjerovjesničkog znanja ljudski razum ne bi mogao spoznati Allahovo postojanje, niti Njegova uzvišena svojstva."[18]

Besmisleno je tvrditi, da ondje gdje prestaju moć i kompetencija razuma, da prestaju i druge mogućnosti spoznaje objektivne istine, jer tome se suprotstavlja čovjekova priroda koja stremi ka beskrajnim i vječnim istinama...

Kao što smo već spomenuli, svjetlo i znanje vjerovjesništva (nubuvvet) izviru sa božanskog izvora,

18. Imam Rabbani, *Mektubat*, III, 23. Pismo.

zbog čega vjerovjesnici trajno potvrđuju međusobnu istinitost jedni drugih. Međutim, filozofi se oslanjaju na razum i zbog toga su u trajnom sučeljavanju i međusobnom negiranju, tako da svaki filozof uvijek kritikuje i pobija mišljenje svojih prethodnika. Naravno, razlog tome u velikoj mjeri predstavlja njihov ego i samoljublje. Međutim, glavni razlog tome leži u činjenici da razum nikada nije siguran od kontradiktornosti i nesuvislosti.

Zaista, sva znanja i činjenice, osim onih koje su izvedene kao matematička zakonitost i utemeljene na racionalnom promišljanju i logičkom zaključivanju, nisu sigurne od sumnje, relativnosti, greške, nedostatka, zaborava ili pokliznuća. Razum je, u manjoj ili u većoj mjeri, uvijek pod uticajem ustaljenih i uvriježenih mišljenja, kao i pozitivnih i negativnih poticaja sredine. On se nikada ne može osloboditi slabosti i nedostataka kao što su: strast, srdžba, poriv, zaborav, rasijanost, griješenje i dr. Mnoga ostvarenja ili dostignuća razuma pojavljuju se pomiješana bojom ovih slabosti ili nedostataka. Prema tome, razum ne predstavlja nepogrješivi izvor znanja i spoznaje.

Ako je put razuma jedan...

Kod starih Grka ima jedna poznata priča koja objašnjava slabost razuma. Naime, jedan mladić dolazi kod čuvenog sofiste **Gorgija** (Gorgiasa) i traži da od njega uzima časove prava. Dogovaraju se da mladić odmah plati polovicu troškova školovanja, a drugu kada završi školovanje i dobije prvu parnicu na sudu. To bi, pak, značilo da je student, ukoliko dobije prvu parnicu, uspješno završio školovanje, a njegov profesor stekao pravo na naplatu druge polovice njegovih troškova školovanja.

Međutim, nakon što je završio školovanje, mladić zahtijeva da ne plati drugu polovicu troškova školovanja, tvrdeći da je već dovoljno platio na početku školovanja. Zbog ovakvog zahtjeva, prva njegova parnica je upravo između njega i njegovog profesora.

Na sudskoj raspravi student se obraća sudskom vijeću, rekavši:

„Ja ne bih trebao plaćati navedeni novac bilo da dobijem ili izgubim parnicu!“

Nakon što ga sudije upitaše: „Zbog čega?“, on reče:

„Ukoliko dobijem ovu parnicu, onda neću platiti zbog vaše presude, a ako izgubim parnicu, onda neću platiti zbog mog prvog dogovora sa profesorom, po kojem nisam dužan platiti drugu polovicu školarine ako izgubim parnicu.“

Nakon ovih riječi njegov profesor, kao čuveni filozof sofista, obrati se sudijama i reče:

„Ja bih trebao naplatiti navedeni novac bilo da dobijem ili izgubim parnicu!“

Nakon što ga sudije upitaše: „Zašto?“, on reče:

„Ukoliko dobijem ovu parnicu, trebam naplatiti zbog vaše presude, a ako izgubim parnicu, onda trebam naplatiti svoje troškove zbog mog prvog dogovora sa studentom, po kojem je on dužan platiti drugu polovicu školarine čim dobije prvu parnicu na sudu.“[19]

Iz navedenog primjera vidimo da oba parničara imaju razumne i logične tvrdnje. Međutim, razum i logika ponekad mogu upasti u labirint zidova koje

19. Vidi: *İslam Dünya Görüşü*, str. 267-268; *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavuufu*, str. 22-23.

su sami sazidali, što očito vidimo u navedenom primjeru...

Ukoliko razum doživljava poteškoće prilikom rješavanja međuljudskih sporova kakav je u prethodnom primjeru, zar je moguće da shvati, dokuči i pronikne u beskrajna Božija znamenja? Ukoliko čovjek nije u stanju da riješi neki ovosvjetski problem, kao što je u navedenom primjeru, zar je moguće da bez Objave odgovori na pitanja ili riješi dileme u vezi sa vječnim životom na Ahiretu, dušom (rūh) i drugim stvarima „gajba" (nepoznatog i nedokučivog)? – Razum je u svim tim stvarima slab, nemoćan i nedostatan...

Na kraju, uspješno savladavanje prepreka koje razum nije u stanju savladati usko je povezano sa njegovim odgajanjem u skladu sa Objavom i srčanom predanošću u pogledu objektivnih istina vjere koje prevazilaze njegove mogućnosti spoznaje.

Pozitivizam – simbol kontradiktornosti

Sve materijalističke filozofije koje negiraju apstraktne istine vjere oslanjaju se na **pozitivizam.** Pozitivistička filozofija prihvata „pet čula“ kao jedini izvor znanja. Prema tom shvatanju, stvari koje se u laboratoriji ne mogu opažati putem čula, ustvari i ne postoje. Razum vrši analizu na osnovu informacija pribavljenih putem ovih čula, a potom donosi svoj sud. Međutim, kada je riječ o stvarima koje su po islamskom učenju **gajb** (nedokučive, neviđene), i koje se ne mogu opažati putem pet čula, pozitivisti ih negiraju i odbacuju.

Ustvari, pozitivizam se oslanja na temelje koji su u kontradiktornosti sa njegovim stavovima, a to su: **univerzalnost** i **nužnost**.

Princip univerzalnosti podrazumijeva slijedeće:

Ako neko biće, stvorenje ili tvar posjeduje određenu specifičnost po kojoj je ona prepoznatljiva, u tom slučaju ta specifičnost postaje univerzalna

vrijednost. Naprimjer, ako u laboratoriji zagrijavamo čistu vodu na prosječnom pritisku, ona će na određenoj temperaturi početi ključati. Jedan od naučnika utvrdio je da će ona proključati na temperaturi od 100°C, tako se na osnovu njegovog eksperimenta donosi zaključak da je tačka ključanja svih vrsta vode na istoj temperaturi. Prema pozitivističkom shvatanju slični zaključci se donose i u pogledu drugih prirodnih pojava. Međutim, činjenica je da se u laboratorijama može ispitati ograničen broj vrsta vode. Kada bi se izvršilo laboratorijsko ispitivanje hiljadu vrsta vode, a ostalo na hiljade vrsta koje nisu ispitane, pozitivisti bi rekli: „Svaka voda ključa na temperaturi od 100°C." Međutim, to po njihovom poznatom stavu predstavlja kontradiktornost, jer na taj način ne prihvataju istinitim ono što nije dokazano laboratorijskim mjerenjem. Ukoliko bi ih neko upitao: „Kako možete donositi jedinstven zaključak za sve vrste vode bez laboratorijskog ispitivanja?", oni bi odgovorili: „Budući da nije moguće izvršiti laboratorijsko ispitivanje svih vrsta vode, mi na osnovu ispitivanja nekoliko vrsta vode donosimo jedinstven i univerzalan zaključak, a to je: voda ključa na temperaturi od 100°C."

Isti princip **univerzalnosti** može se primijeniti i u pogledu istina vjere. Naime, vjernici spoznaju istine vjere putem pet čula, a nakon što spoznaju da su ove istine prijemčive za razum, dolaze do zaključka da su istinite i one stvari koje oni ne mogu

razumjeti. Naprimjer, vjernik koji opaža Allahovu neograničenu snagu i moć u Njegovom stvaranju, bez ikakve poteškoće dolazi do zaključka da Allah sigurno može ponovo proživjeti mrtve i uvesti ih u novi život. Također, kada čovjek spozna da Uzvišeni Allah opskrbljuje i hrani pojedinačno svako živo biće, vrlo lahko dolazi do zaključka da Njemu Uzvišenom uopće nije teško svesti račun sa svim stvorenjima na Ahiretu. Dakle, ovi, i mnogi drugi primjeri mogu se koristiti kao princip univerzalnosti, a posebno u slučajevima koji su posve jasni i razumljivi, te potvrđuju ono što je manje jasno ili je, pak, apstraktno.

Princip univerzalnosti pozitivisti prihvataju kao zakonitost u svojim istraživanjima, međutim kada vjernici ovaj princip primjenjuju na polju metafizike, oni to odbacuju kao nelogično i kontradiktorno, negirajući sve zaključke koji se izvode putem ove zakonitosti.

Istina je, međutim, da oni svojim stavovima upadaju u kontradiktornost kojom, kao i svi drugi pripadnici filozofskih pravaca i ideologija, negiraju vjerovanje tevhīda (Allahove jedinosti i jedinstvenosti).

O nesuvislosti filozofa naspram istina tevhida, **imam Rabbani**, rahimehullah, kaže:

„Kako je čudno kod ovih ljudi, koji tokom cijeloga života izučavaju logiku i racionalne discipline, smatrajući da one čuvaju razum od pogreške, kada

se suoče sa pitanjem *tevhida*, Allahove jedinosti i nedjeljivosti u pogledu Njegovog Bića (zāt) i jedinstvenosti u pogledu Njegovih svojstava (sifāt) i djelovanja (ef'āl), tada zaborave na logiku i govore gluposti. Njihovo stanje je poput ratnika koji se godinama sprema za ratovanje, pripremajući oružje i oruđe za boj, međutim kada nastupi borba, on se izgubi i zaboravi iskoristiti svoju vještinu i oružje."[20]

Drugi temeljni princip na koji se oslanja pozitivizam jeste **princip nužnosti**. Naime, kada pozitivisti ne mogu dokazati određenu specifičnost u nekoj tvari ili nisu u stanju utvrditi njenu povezanost sa drugim tvarima, koristeći se pri tome eksperimentom i laboratorijskim ispitivanjem, oni to prihvataju kao **nužnost**. Međutim, to je u suprotnosti sa njihovim poznatim stavom po kojem se sve činjenice moraju dokazati laboratorijskom preciznošću...[21]

Naprimjer, pozitivisti se zadovoljavaju sa utvrđivanjem tačke ključanja ili topljenja određenih tvari, njihovih specifičnih težina ili razlika u reakciji na vanjske uticaje, ali ne istražuju njihove uzroke. To je zbog činjenice što mudrost stvaranja nije predmet njihovog interesovanja, pa o tome i ne razmišljaju. S druge strane, islam naučava da su sve specifičnosti stvorenja stvorene u skladu sa mudrošću njihovog

20. *Mektubat*, III, 23. Pismo.
21. Vidi: *İslam Dünya Görüşü*, str. 46, 269.

stvaranja, čime su ukomponovane u „božanski sklad i harmoniju".

Svakom vjerniku koji želi čitati „knjigu univerzuma" Uzvišeni Allah zapovijeda u Kur'anu:

„Čitaj sa imenom svoga Gospodara koji stvara!" (El-'Alek, 1.) Dakle, On nam zapovijeda da razmišljamo o manifestacijama Njegovih imena i svojstava u univerzumu koji nas okružuje, kako bismo spoznali Onoga čiji su tragovi moći stvaranja i umjetnosti prisutni svuda oko nas i u nama samima. On nam zapovijeda da posmatramo kosmos i razmišljamo o njemu, ali ne radi samoga kosmosa, nego radi njegovog Tvorca.

Materijalistički filozofski pravci i ideologije podstiču na posmatranje stvorenog radi njega samog, zanemarujući njegovog Stvoritelja. Oni posmatraju i vide umjetnost stvaranja, ali ne vide Onoga koji stvara. Posmatraju djela Njegove moći i dive im se, ali ne žele vidjeti njihovog Stvoritelja i ne razmišljaju o Njemu. To je primjer suhoparnosti i nepotpunosti materijalističke filozofije u odnosu na širinu, dubinu i savršenost islama.

Po islamskom vjerovanju Allahovo postojanje je apsolutno i nužno, dok je postojanje svih Njegovih stvorenja relativno i u potpunoj zavisnosti od Njega Uzvišenog. Čovjek, kao Njegovo najčasnije stvorenje,

također je ograničeno i relativno stvorenje sa mogućnostima i sposobnostima koje su ograničene.

Filozofije koje bez oslonca istinite vjere pokušavaju definisati objektivnu stvarnost postojanja nastoje smjestiti čovjeka u središte zbilje, smatrajući ga apsolutnim realitetom, a ostala stvorenja podređuju njemu, u skladu sa njegovom spoznajom. Takav svjetonazor čovjeku kod čovjeka stvara utisak da se cijeli svijet kreće oko njega, dok u njemu raste egoizam faraona i oholost Nemruda. Njegovu nesreću Časni Kur'an opisuje na sljedeći način:

„(Poslaniče Moj!) **Reci ti Meni ko će uputiti onoga koji je strast svoju za boga svoga uzeo...“** (El-Džasije, 23.)

Dakle, materijalističkom filozofijom se želi navući zavjesa preko čovjekovih prirodnih nedostataka kao što su: pogreška, zaborav, nemoć, slabost, potreba, prolaznost i sl., kako bi čovjek zaboravio činjenicu da je on „slabašni rob“. Također, blagodati života i ovoga svijeta, koje je Uzvišeni Allah darovao čovjeku, želi se objasniti pukom „slučajnošću“ i „prirodom“, kako bi se zatvorila vrata „robovanju“ i „zahvalnosti“ Stvoritelju, a to je najviši cilj prokletog šejtana, čovjekovog otvorenog neprijatelja.

Pozitivizam, koji predstavlja temelj svim modernim filozofskim pravcima i ideologijama suprotstavljenim Allahovoj vjeri, pojavljuje se

u različitim oblicima i vrši uticaj na gotovo sve segmente čovjekovog života. Naprimjer, komunizam i socijalizam se pojavljuju u društvenoj ekonomiji, Frojdova psihoanaliza u pogledu poimanja spolnosti, hedonizam u pogledu poimanja vrijednosti, pragmatizam u pogledu poimanja truda... Svaki od ovih svjetonazora oslanjaju se na pozitivizam, koji je, ustvari, nedostatan u pogledu stjecanja objektivne stvarnosti i kao takav – odbačen. S druge strane, njihovo suprotstavljanje islamu je poseban pokazatelj nesuvislosti njihovih mišljenja i stavova, budući je islam, za razliku od drugih religija, istinita vjera i izraz objektivne stvarnosti.

Razum – nož sa dvije oštrice

Oni koji prihvataju razum kao „neograničenu snagu“ trebali bi prihvatiti i pravilo po kojem „razumni ljudi“ nikada ne čine prijestupe i krivična djela. Naime, ako razum posjeduje sposobnost stjecanja objektivne stvarnosti i ispravnosti, zašto bi razuman čovjek činio loše djelo? Zašto bi počinio krivično djelo ili zločin? S druge strane, da bi se mogla izvršiti kazna nad počiniocem krivičnog djela uslov je da on bude „umno zdrav“, tj. pametan ili razuman. U slučaju da bude maloumna ili mentalno bolesna osoba, nad njim neće biti izvršena kazna. Tako je u svim pravnim sistemima.

Navedeni primjer ukazuje na činjenicu da je osnov za kažnjavanje počinioca krivičnog djela ili prijestupnika ustvari njegov razum, odnosno, mentalno zdravlje ili ispravnost razuma. U tom slučaju nije logično da vjerujemo kako je razum, s jedne strane, dovoljan za stjecanje objektivne realnosti i spoznaje dobra i zla, a s druge strane, da smatramo

kako je posjednika razuma potrebno kazniti zbog određenog prijestupa. U islamskom svjetonazoru ova kontradiktornost ne postoji, jer islam smatra da je razum potreban za spoznaju objektivne realnosti, ali da u tome nije dovoljan i ne posjeduje potpunu kompetenciju.[22]

Razum je poput noža sa dvije oštrice. On može biti sredstvo kako za stjecanje dobra, tako i za stjecanje zla. Razuman čovjek može činiti korisne poslove, ali i zločine... Rob ne može postići visoke duhovne stepene bez razuma, međutim, u pogledu spoznaje objektivne realnosti njegov razum ga može spustiti na „stepen niži od životinje".[23]

22. Vidi: *İslam Dünya Görüşü*, str. 36.
23. Vidi: El-A'raf, 179; El-Furkan, 44.

Ukočenost razuma

Filozofi su ustanovili određene principe na kojima izgrađuju svoje sisteme mišljenja. Međutim, od njihovih sistema mnogo je više štete nego koristi. Jedna od njihovih pogreški jeste i to što „čovjekovu realnost" nastoje objasniti sa stanovišta neke od njegovih sklonosti. To su, ustvari, monističke teorije po kojima se neke čovjekove sklonosti preuveličavaju, ili se, pak, definišu kao njegova prepoznatljiva odlika na kojoj počivaju sve ostale.

Naprimjer, **Sigmund Freud** (umro: 1939.g.) svojom psihoanalizom predstavlja svjetonazor po kojem se čovjek ne razlikuje mnogo od životinja koje žive u šumi sa nagonom za preživljavanjem i razmnožavanjem. Čovjekove mnogobrojne vrijednosti i specifičnosti nastoje se „mađioničarskim trikovima" prikazati primitivnim, ali i prijemčivim, čime se nedvojbeno afirmira razvrat i bijeda morala. Čovjekov spolni nagon Freud nastoji odrediti kao njegovu osnovnu

sklonost iz koje proističu sva njegova stremljenja i djelovanja. Po njemu, psihički život čovjeka pokreće energija spolnog nagona, koji je, ustvari, „libido“[24].

Da, čovjekov spolni nagon je sastavni dio njegove prirode i on, zaista, u određenoj mjeri utiče na njegovo ponašanje. Međutim, spolni nagon se nikako ne može prihvatiti kao osnova čovjekovog života, koji je u čovjeku prisutan kroz sve etape njegovog života, od rođenja do smrti. Ova Freudova analiza čovjekovog bića ne razlikuje se mnogo od percepcije koju posmatrač ostvaruje gledajući kroz lupu, te donosi sud da je cjelokupno čovjekovo biće isto kao i čestica koju vidi uvećanom pomoću lupe.

Ovo je jedna od elementarnih razlika između islamskog i zapadnog racionalizma. Naime, zapadni racionalizam objektivne i komplicirane realnosti kod čovjeka nastoji pojednostaviti, uzimajući jednu čovjekovu sklonost ili osobenost kao cjelovitu osnovu iz koje proističu ostale, čime upada u pogrešku i nesuvislost iz kojih se ne može spasiti.

Islamski racionalizam temelji se na principu „tevhida“, po kojem različite sklonosti i osobenosti čovjeka čine jedinstvenu i cjelovitu osnovu, koje se, opet, pojedinačno vrednuju i svakoj od njih se pridaje značaj koji joj pripada.

24. Libido u Freudovoj psihoanalizi podrazumijeva čovjekov životni nagon.

Na kraju, islamski racionalizam prihvata spolnost čovjeka kao njegovu realnu i prirodnu sklonost koja se ni u kom slučaju ne negira, budući je ona osnovni faktor za produžetak vrste. Dakle, islam prihvata spolnost na sasvim prirodan način i definiše njegovu zakonitost tako što propisuje brak i donosi niz pravnih propisa vezanih za bračne odnose. Ono što je u okvirima bračnoga prava, islam smatra zakonitim, dok ono što izlazi iz tog okvira definiše kao zabranjeno, objašnjavajući mudrosti koje su u tome sadržane.

Materijalisti, poput **Karl Marxa, Darwina** i drugih, lišeni su upute autentične i nepatvorene Objave, zbog čega su čovjeka definisali kao biološko biće poput životinja, zanemarujući njegovu duhovnost i emocionalnost, te na taj način prouzrokovali smrt i duhovnu bijedu više miliona ljudi. Tokom cijelog 20. stoljeća utopija komunizma nije doprinijela ničemu drugom osim ljudskoj nesreći na oba svijeta.

Karl Marx je ekonomiju pokušao staviti u prvi plan i njome objasniti fenomen čovjekovog života i njegove realnosti. Dakle, i on je na temelju jedne životne realnosti pokušao objasniti cjelokupni smisao ljudskog života.

Ono što je vidljivo kod razuma koji je lišen upute sadržane u Božijoj Objavi jeste činjenica da takav razum neminovno izgubi svoju uravnoteženost. A kakve su posljedice koje nastaju prilikom gubljenja

racionalne uravnoteženosti? **Liberali**, za koje se život sastoji od slobodoumlja i slobodnog tržišta u ekonomiji; **kapitalisti**, koji svu važnost pridaju zakonitoj ili nezakonitoj zaradi, smatrajući ljude zubovima na zupčaniku mašine koja pokreće točak zarade, bez razmišljanja o onima koji u toj mašini stradavaju; **koministi i socijalisti,** koji u nastojanju da uspostave socijalnu jednakost među ljudima, ustvari provode borbu u pogledu posjedovanja imovine i kapitala...

Ovi i njima slični svjetonazori ne posjeduju duhovnost: nemaju istinske samilosti, pravičnosti, savjesti i razboritosti.

S druge strane, islam sve čovjekove potrebe i sklonosti prihvata kao objektivnu realnost, pridajući im važnost i svrsishodnost koja im pripada. On ih definiše i uređuje u duhu Objave koja ima za cilj omogućiti istinsku sreću i zadovoljstvo za čovjeka, objašnjavajući mu šta je dozvoljeno, dobro i korisno za njega.

Također, islam naučava da vlast i imovina ne pripadaju pojedincu, a niti društvu, nego Allahu Uzvišenom. Musliman je upoznat sa činjenicom da mu je Allah povjerio upravljanje određenim dijelom vlasti i imovine. Isto tako, ovosvjetske blagodati koje posjeduje, ostaju na ovom svijetu, a on biva samo iskušan njima i prema njegovim postupcima bit će

oblikovan njegov vječni život na Ahiretu. Dakle, islam je jedinku učinio odgovornom za zajednicu.

Vjerovjesnički principi, kao što su:

„Nije vjernik onaj koji zanoći sit, a njegov komšija gladan!“[25]

„Ne pripada nama onaj koji ne brine o stvarima muslimana!“[26], članove zajednice upućuju jedne na druge, čime se postiže socijalna pravda i jednakost. To vidimo u periodu vladavine Omera ibn Abdulaziza, rahimehullah, kao i u mnogim razdobljima historije islama u kojima se nije mogao naći siromah kojem bi se udijelio zekat.

Kao rezultat islamske saosjećajnosti i milosrđa, muslimani su u Osmanskoj državi uspostavili više od 26.000 vrsta vakufa, kojima su, takoreći, ispleli mrežu institucija koje su služile zajednici, zacjeljujući rane i otklanjajući nedaće kod svih njenih članova. Na taj način je onemogućena pojava zavisti, zlobe i mržnje siromaha prema bogatima, a uspostavljeno je blagostanje i sreća u društvu.

Dakle, islam uređuje čovjekov život prema realnim životnim potrebama, propisujući i definirajući njegov odnos prema ekonomiji s ciljem da on i društvo

25. Hakim, *Mustredrek*, II, 15.
26. Hakim, Isto, IV, 352; Hejsemi, *Medžmeu'z-zevaid*, I, 87

u kojem živi postignu sreću na ovom, prolaznom svijetu, ali isto tako i na vječnom Ahiretu.

Naime, objektivna stvarnost koja je zasnovana na razumu, za muslimana predstavlja istinu koja je koegzistentna sa istinama uzvišene vjere i kao takva je korisna za čovjekov dunjaluk i Ahiret. Vjernik – musliman spoznaje ovaj svijet i stvorenja u njemu, nalazeći da su oni u savršenom i zapanjujućem skladu. To savršenstvo i harmonija, koju vidimo kod svih stvorenja, ukazuju na savršenstvo njihovog Stvoritelja koji iz ničega stvara i daje život svemu živom, a što kod vjernika uzrokuje trajno sjećanje na Stvoritelja i svijest o Njemu Uzvišenom. Vjernik se ne zadržava samo na tome. On ide korak dalje: nada se susretu sa svojim Stvoriteljom na Ahiretu, čime se njegovo srce ispunjava spokojem i smirajem. Tu sreću i zadovoljstvo čovjek ne može pronaći u filozofiji koja je nastala kao produkt čovjekovog razmišljanja i racionalnog zaključivanja.

Mnogi stavovi i postupci koje zapadnjački racionalizam smatra „razumnim“ u islamu se ne prihvataju kao takvi. Naprimjer, islam ne prihvata mišljenja i postupke onih koji svoj razum koriste kako bi opravdali nevjerstvo (kufr), ili kako bi omalovažili Allahove zapovijedi i zabrane, ili kako bi nemoralne postupke proglasili „zakonitim“ ili „moralnim“.

O nedostatnosti i slabosti razuma, koji ne može biti prosvijetljen bez upute Objave, **Fuzuli** je kazao:

Ja od pameti tražio sam uputu,
A ona mi ukaza na čistu zabludu...

Dakle, razum nije presudan faktor za ispravnost čovjekovih stanja i postupaka. Čovjek u svom životu donosi odluke mnogo više u skladu sa svojim osjećanjima, nego u skladu sa razumom. Naime, da bi on mogao spoznati istinu i usvojiti dobrotu, plemenitost i druge vrline, nije dovoljno da samo uvoji informacije i znanja kojima vrši manipulaciju njegov razum, nego da u skladu sa božanskim istinama odgoji svoje srce koje predstavlja sjedište osjećanja i izvor iz kojeg izviru vrline. Sve to zahtijeva duhovni odgoj koji podrazumijeva čišćenje srca i očišćenje duše kako bi se uspostavio sklad misli, osjećanja i postupaka sa božanskim istinama.

U protivnom, čovjek se ne može spasiti opasnosti racionalnih znanja i srčanih stremljenja koja nisu oplemenjena božanskim znanjem i mudrošću. Štaviše, svoju bijedu će smatrati srećom i u nemaru će protraćiti svoj život. Trajno će tonuti u blatu svojih grešaka i grijeha, a sebe će smatrati čistim od greške i nedostatka. I pored velikih grijeha koje bude činio, neće osjećati tjeskobu u duši i grižnju savjesti. Bahato će činiti nepravdu i nasilje čija veličina će potresati Arš, a on će biti ravnodušan prema tome, jer je njegovo srce slijepo i bezosjećajno.

U službi kakvog razuma?

U prošlosti je bilo mnogo silnika koji su činili nepravdu i nasilje, smatrajući sebe najrazumnijim i najmudrijim, i koji zbog učinjene nepravde nisu osjećali tjeskobu u duši i grižnju savjesti. Bili su takvi jer su svoje nasilje smatrali **opravdanim** i **razumnim**.

Prije islama, Arapi su odvodili svoju žensku djecu izvan grada i živu ih zakopavali u zemlju, dok su dječiji plač i jecaji kidali srca njihovih majki. Kada bi neki uglednik „zaklao" svoga roba, on zbog tog čina ne bi osjećao grižnju savjesti ili osjećaj kajanja. Po njihovom „razumu" bilo je isto „odsjeći glavu" robu ili posjeći drvo. Štaviše, svoja divljaštva su smatrali sasvim prirodnim i zakonitim.

Prodor i osvajanja Huna, predvođenih **Atilom** koji je sa vojskom krenuo iz pustinje *Karakurum* iz Srednje Azije i prevalio put od 7.000 kilometara, dospijevši do Srednje Evrope i Rima, iza sebe nisu ostavili ništa drugo osim tugu, bol i suze.

Kada je **Hulagu Han** (unuk čuvenog Džingis Hana, o.pr.) ušao u Bagdad, u to vrijeme najveći centar kulture i civilizacije, naredio je da se u rijeku Tigris baci 400.000 nedužnih civila, muslimana. Njegov razum su pomračili zloba i divljaštvo zbog kojih je u rijeku dao baciti i veliki broj knjiga, koje su pisane sa velikim trudom i predanošću. Voda Tigrisa je danima tekla obojena krvlju i tintom. On i njegove vojske nisu osjećali grižnju savjesti zbog počinjenog velikog zločina i divljaštva.

Isti je slučaj i sa osvajanjima **Aleksandra Makedonskog**, čiji se pohod protegnuo do Indije, kao i ratnim podvizima **Džingis Hana** i **Timurlenka**. Djela koja su iza sebe ostavili sastoje se od nasilja, suza i krvi kojom su natopili zemlju.

I u našoj bliskoj prošlosti vidimo sličnu manifestaciju divljačkog razuma koji je zbog utopističke ideje **komunizma** uništio živote blizu 20 miliona ljudi. Kada istinski promislimo o tim nedužnim životima, osjetimo strah koji bi obuzeo čak i nemilosrdne hijene.

Navedeni primjeri nasilja i divljaštva predstavljaju crne mrlje u historiji čovječanstva, ali su ih njihovi počinioci smatrali velikim uspjehom. Kao uzrok njihovog nasilja i zločina historija je zabilježila mnogo toga, što se na kraju svodi na „barbarska osvajanja zbog ovosvjetskih želja i koristi".

Možda su spomenute ličnosti uistinu bile „razumne“, nadarene i sposobne. Međutim, oni su mogućnosti koje su im darovane iskoristili za sijanje zla i nepravde, jer su bili lišeni upute sadržane u Božijoj Objavi, a njihova srca i duše su bili neprečišćeni. Upravo zbog toga njihova savjest bila je zakržljala, a osjećanja nježnosti, sažaljivosti i milosrđa – zastrta. Divljaštva i zlodjela koja su činili, po njihovom razumu, bila su opravdana i prirodna.

Tokom cijele historije čovječanstva silnici i diktatori su smatrali svoje postupke opravdanim, dok su svoja zlodjela objašnjavali kao posljedicu tuđih grešaka. Danas vidimo primjere takvog nasilja i zločina u Siriji, Egiptu i drugim zemljama. Počinioci ovih nereda smatraju svoje postupke razumnim, jer su okrenuli leđa božanskim istinama. Kao posljedica njihovog „razuma“ nastale su mnogobrojne ruševine i milioni žrtava čije će kletve stići silnike i povećati njihovu kaznu na Ahiretu. Međutim, oni o tome ne razmišljaju, jer su ih njihovi zli postupci doveli u stanje teškog nemara i strašne pomračenosti uma.

Slične primjere možemo vidjeti u svakom historijskom razdoblju. Naprimjer, **Ebu Hanifi**, rahimehullah, bio je ponuđen položaj bagdadskog sudije, koji je poslije položaja halife bio najviši položaj u državi. Međutim, on je znao da će vlastodršci zloupotrijebiti njegove fetve i činiti nepravdu narodu, stoga je odbio prihvatiti njihovu ponudu. S obzirom na

to da tadašnji predstavnici vlasti nisu mogli dokučiti mudrost zbog koje je Imam-i A'zam odbio njihovu ponudu, odlučili su da ga bace u tamnicu i svakodnevno bičuju. Ebu Hanife, rahimehullah, najveći pravnik na svijetu, prihvatio je njihovu kaznu, zadovoljan što silnici nisu mogli zloupotrijebiti njegove fetve i preko njih kršiti Allahove propise.

Dakle, razum koji je zarobljen u mreži ovosvjetskih želja i okovan u lance strasti duše nije u stanju da sagleda i vidi svoje greške. Takav razum, bez obzira na njegovo znanje koje posjeduje, ne može se sačuvati od pogreške, nepravde i nasilja.

Silnici koji su po svojoj pameti odredili kaznu za imama Ebu Hanifu, smatrajući opravdanim njeno izvršenje, nestali su na historijskom smetljištu, a njihova imena su potpuno zaboravljena. Međutim, ime Ebu Hanife nastavilo je živjeti u srcima muslimana, koji su mu dodijelili titulu **„imami a'zama“** (tj. najvećeg imama), budući je on jedan od najvećih autoriteta Ehli-sunneta vel-džema'ata, spominjući ga u hajir-dovama sve do danas.

Zdrav razum

Historija svjedoči da su **Faraon, Nemrud, Atila, Aleksandar Makedonski, Hulagu Han**, i njima slični, bili zarobljeni u tamnici svog ograničenog razuma i da su svojim djelima posijali neprijateljstvo prema ljudima. Nasuprot njima, veliki broj Allahovih dobrih robova, poput **Mevlane Dželauddina Rumija** i mnogih drugih, slijeđenjem Objave (wahj) postigli su zdrav razum (akli-selīm) i čisto srce (kalbi-selīm), čime su tokom cijelog života, ali i poslije smrti, postali vodilje istinskoj sreći i milosrđu. Naši dobri prethodnici među učenjacima i dobrim Allahovim robovima trajno nas upućuju Allahu i Njegovom zadovoljstvu, zaslužujući na taj način naklonost ummeta i cijelog čovječanstva.

Uistinu, **Mevlana Dželaluddin Rumi** čak i sedam stoljeća poslije smrti nastavlja živjeti u srcima velikog broja muslimana. Danas je njegova *Mesnevija* jedno od književnih djela koje u velikoj mjeri privlači čitatelje na evropskom i američkom kontinentu. Uz to,

UNESCO je 2007. godinu proglasio godinom sjećanja na Dželaluddina Rumija, što predstavlja poseban događaj u modernom svijetu. Naime, dobar dio humanističkih krugova na Zapadu prihvataju Rumija kao neprikosnovenu ličnost u pogledu čovječnosti i čovjekoljublja, budući se u njegovim djelima pristupa čovjeku kao „najčasnijem stvorenju“ (ešrefu'l-mahlukat), u duhu Kur'ana i Sunneta.

Dakle, književno djelo ovog Allahovog dobrog roba, koje je on sa iskrenošću napisao prije više od sedam stoljeća, i u našem vremenu privlači pažnju i interesovanje čovječanstva. Njegova *Mesnevija* je djelo koje predstavlja ogledalo koje pomaže čovjeku da spozna svoj nutarnji svijet i riješi nedoumice i poteškoće vezane za Ahiret. Duše koje su okovane materijalističkim ideologijama savremenog svijeta u *Mesneviji* pronalaze mir i spokoj koji im pomažu da krenu Pravim putem kako je on definisan u Kur'anu. Naime, materijalne vrijednosti ne mogu učiniti zadovljnom i sretnom čovjekovu dušu, bez obzira koliko ih je postigao. Duhovna praznina i lišenost mudrosti ne može se nadomjestiti ničim drugim osim duhovnošću i mudrošću.

Mevlana Dželaluddin Rumi, Allah mu se smilovao, o čovjekovoj sreći kazuje:

Ne zaboravi da filozofske misli koje se rađaju kao plod tvoje mašte
ili koje nastaju i dopiru iz tvoje prirode
nisu mudrost koja se rađa iz svjetla Božije upute!
Tvoje filozofske misli o mudrostima univerzuma
kod tebe mogu samo sumnju u Istinu pobuditi
i znanje na pretpostavci zasnovano pružiti!

Ne zaboravi da samo mudrosti islama
uzdižu čovjeka visoko iznad nebesa!
Šteta je što tako umni filozofi,
znalci koji su ukrašeni svojstvima Iblisa,
uvijek poriču znanje svojih prethodnika,
smatrajući sebe umnijim i boljim od svojih učitelja.

Filozofi su naučili spletke s kojima su pred svijet izišli,
negirajući istine Vjere i istinske učenjake vrijeđajući.
Upustili su se u stvari koje zdrav razum ne može pojmiti
i uništili vrline strpljivosti, opraštanja, tolerancije i plemenitosti,
u kojima se nalazi prava korist i za život duhovni eliksir.

Duhovno zadovoljstvo u mudrosti

Filozofi tvrde da objektivnu stvarnost mogu spoznati razumom, za koji su karakteristične mnogobrojne slabosti i čiji su dometi ograničeni. Međutim, niti su oni sami pronašli duhovno zadovoljstvo u svojoj spoznaji, a niti oni koji su ih u tome slijedili.

Ljudi koji se bave **kelamom** (spekulativnom teologijom), pa makar i u granicama Objave, nastoje proširiti svoju spoznaju nužnim principima logike i razuma, koristeći analogiju i logičko zaključivanje. Međutim, njihova spoznaja ne može omogućiti duhovno zadovoljstvo u stvarima koje su izvan granica razuma.

Sufije, koji realizuju duhovni odgoj u duhu Kur'ana i Sunneta, pronalaze duhovno zadovoljstvo na krilima srčane predanosti (teslimijjet) Allahu u stvarima koje razum nije u stanju spoznati. Upravo zbog te predanosti oni postižu udio u **mudrosti**

(hikmet) koja predstavlja osnovu za stjecanje istinske spoznaje Allaha Uzvišenog (ma'rifetullah). Čovjekova duša (rūh) pronalazi duhovno zadovoljstvo u onoj mjeri koliko postigne mudrost.

Hazreti Alija, radijallahu anhu, na to je ukazao slijedećim riječima:

„Odmorite svoje duše mudrim govorom i postupcima, jer duše se umore kao i tijela." I rekao je: *„Ljude upozorite mudrim govorom, kako bi njihova srca pronašla zadovoljstvo i sreću."*

Mudrost u pravom smislu te riječi podrazumijeva spoznaju objektivne stvarnosti stvari i događaja. **Mudrost** je, ustvari, spoznaja nedostatnosti razuma u pogledu spoznaje objektivne stvarnosti. Mnogobrojne tajne otkrivaju se jedino sa mudrošću. Pravo značenje božanskih manifestacija u univerzumu može se postići samo ako se Knjiga univerzuma čita sa mudrošću.

Da nije **mudrosti**, mnoge tajne ne bi bile otkrivene. Bez otkrivanja tajni, srca ne bi mogla dospjeti u oazu spoznaje ('irfan) i ne bi izrasle velike islamske ličnosti poput **Dželaluddina Rumija, Abdulkadira Gejlanija, Junusa Emre'a, Muhammeda Buharija Nakšibenda, Aziza Mahmuda Hudajija** i mnogih drugih koji su svojom postojanošću u slijeđenju Allahovog Poslanika, alejhis-salatu ves-selamu, postali uzor vjernicima.

Vrela mudrosti izviru iz srca koja su očišćena od svakog oblika nečistoće i prošla kroz proces duhovnog čišćenja i odgajanja. To je čišćenje od svih pokuđenosti koje ne voli Allah i Njegov Poslanik, alejhis-salatu ves-selam; čišćenje pomoću kojeg se postiže čisto i zdravo srce (kalb-i selīm).

Krajnji cilj svakog znanja jeste stjecanje mudrosti koje su pohranjene u **Kur'anu, Sunnetu, univerzumu i čovjeku**. To je pronicanje i spoznaja Božije moći i veličine koja se manifestuje čak i u sićušnom zrnu. Naprimjer, **medicina** se bavi istraživanjem zakonitosti koje je Uzvišeni Allah uspostavio u organizmu. **Botanika** se bavi istraživanjem zakonitosti koje je Uzvišeni Stvoritelj pohranio u biljkama koje niču iz zemlje. **Mudrost** koja se postiže u ovim, ali i drugim naučnim disciplinama, odnosi se na spoznaju Onoga koji je uspostavio ove zakonitosti i savršeni sklad u njima. Razlog tome leži u činjenici da cilj znanja nije puko memorisanje informacija i zakonitosti koje su uspostavljene u svemu stvorenom. Cilj znanja je spoznaja tajni i mudrosti pohranjenih u suštini informacija i zakonitosti koje vladaju u univerzumu. Naravno, to je moguće manifestacijom božanskog svjetla u srcu vjernika, kao što Uzvišeni Allah kaže:

„On daruje mudrost onome kome On hoće, a onaj kome je mudrost darovana - darovan je blagom neizmjernim. A shvatiti mogu samo oni koji su razumom obdareni.“ (El-Bekare, 269.)

Dakle, samo posjednici mudrosti među istinskim učenjacima i mutesavvifima Ehli-sunneta vel-džema'ata, bilo u svojim životima, ili u metodologiji odgajanja drugih, ili, pak, u pisanim djelima koja su ostavili iza sebe, pružali su najbolja rješenja za probleme ljudi i time činili zadovoljnim njihova srca.

Jedan od velikih muslimanskih učenjaka u prošlom stoljeću, **Muhammed Hamidullah**, rahmetullahi alejhi, jednom prilikom kazao je sljedeće:

„Odgajan sam u racionalističkom duhu, a moja istraživanja na polju pravnih znanosti učinila su me istraživačem koji odbacuje sve što se ne može jasno definisati i dokazati racionalnim dokazima. I uistinu, islamske propise poput namaza, posta i dr., nisam obavljao iz nekih emocionalnih pobuda koje se objašnjavaju u disciplini tesavvufa, već, jednostavno, zato što je to moja „pravna“ obaveza. Govorio sam sebi: 'Allah je moj Gospodar i vlasnik svega što posjedujem. On mi je stavio u obavezu ove propise i ja sam dužan da ih ispunjavam. Budući da su prava i obaveze međusobno povezani, Allah me je obavezao onim što će mi koristiti i pružio mnogobrojna prava, stoga sam dužan da Mu zahvaljujem.'

Kada sam počeo živjeti u Parizu, jednom od centara zapadnog društva, sa velikim čuđenjem sam primijetio da zapadnjake u islam ne privlače naklapanja učenjaka fikha ili kelama, nego duhovnost sufija poput

Mevlane Dželaluddina Rumija, Ibn Arebija i drugih. U to sam se mnogo puta i lično uvjerio. Kada bi me neko upitao o kakvom pitanju u islamu, moji racionalni dokazi ne bi učinili zadovoljnim znatiželjnike. Međutim, tesavvufski komentar i objašnjenje vrlo brzo bi urodio plodom...

Sada vjerujem da sve ono što je srušio i uništio mongolski **Hulagu Han** sa svojom vojskom, može popraviti srce **Gazan Mahmud Hana** (mongolski sultan koji je prihvatio islam i dao veliki doprinos islamu, umro: 1304.g., o.pr.). Srce odgojeno u duhu islamskog tesavvvufa u najmanju ruku može pružiti spas Evropi i Africi, bez sablje i suhoparnog racionalizma.

Nakon ovog iskustva počeo sam istraživati djela iz oblasti tesavvufa, što mi je otvorilo oči srca. Shvatio sam da se istinski tesavvuf sastoji od duhovnosti kakva je bila prisutna u vremenu Allahovog Poslanika, alejhis-salatu ves-selam, njegovih ashaba i velikana koji su ih u tome slijedili. To je napuštanje svakog oblika rasprave i naklapanja o značenjima izraza, kao i ostavljanje ispraznih i beskorisnih stvari. To je najkraće (duhovno) putovanje ka Allahu, na kojem se upotpunjava ličnost čovjeka.

Čovjek traga za uzrocima propisa koji su nam stavljeni u obavezu, ali materijalna objašnjenja tih uzroka uopće nas neće približiti, nego udaljiti od

cilja. S druge strane, stvari duhovnosti pružaju nam dostatno objašnjenje i duhovno zadovoljstvo.“[27]

Dakle, najpotpuniji odgovori za kojima ljudi tragaju jesu oni koji dolaze sa jezika istinskih učenjaka (ālimā) i znalaca (ārifā), koji se ljudskim srcima obraćaju sa znanjem stečenim kroz racionalno promišljanje i logičku analogiju, a koje je prožeto božanskim mudrostima.

Sve ovo je zbog činjenice što su oni pravi znalci (ārifi), čiji je razum odgojen i oplemenjen Objavom, a srce steklo bliskost sa Uzvišenim Hakkom. Oni su znalci koji su istinski spoznali da razum, koji je pod dominacijom niskih želja, oholosti, gordosti i drugih bolesti duše, te lišen odgajanja koje vrši učenjak „zdravoga srca“, nije u stanju da čovjeku omogući stizanje do pravog cilja. Takav razum može ga dovesti samo u raskalašenost i zabludu. Iz tog razloga je **Dželaluddin Rumi** kazao:

Da je šejtanova ljubav bila velika kao njegova pamet,
ne bi završio na stepenu omraženog i prokletog Iblisa!

---

27. M. Aziz Lahbabi, *İslam Şahsiyetçiliği*, (prijevod na turski: Ismail Hakkı AKIN), str. 114-115, u fusnoti br. 8, Istanbul, 1972. U ovoj fusnoti nalazi se tekst pisma koje je Muhammed Hamidullah napisao prevodiocu, 27.09.1967. Više o tome vidi: Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, str. 542-543.

I zaista, prvo sukobljavanje razuma bilo je sukobljavanje sa Allahom Uzvišenim koji ga je stvorio. Iblis je po svojoj pameti/razumu zaključio da je bolji od Adema i odbio da mu se nakloni, čime je „bahato“ ušao u sukob sa svojim Gospodarom.

Ovaj svijet je pun šejtana koji su nepokorni svome Gospodaru u pogledu Njegovih zapovijedi i zabrana. Šejtansko bajanje i sašaptavanje, koje on ubacuje u čovjekova prsa, nemarnim ljudima se čini kao da je njihovo „logičko“ promišljanje i zaključivanje. Zato treba uvijek imati na umu da čovjekov razum i pronicljivost leže u predanosti Allahu Uzvišenom i čuvanju od šejtanskih spletki.

O potrebi srčane predanosti Allahu i Njegovom Poslaniku, alejhis-salatu ves-selam, kojom se odstranjuju sumnje i dileme, **Mevlana Rumi** je kazao:

Premda nam razum pomaže da budemo uspješni u ovosvjetskim poslovima,

ipak je on nedovoljan za stjecanje objektivne istine i spoznaje o Allahu.

Za tako veličanstveno putovanje potrebna je jahalica,

a to je srce; to su: ljubav, zanos i želja.

Da bismo se sačuvali stranputica na koje nas može odvesti upravo naš razum, ne postoji drugi put od potpune predanosti Allahu koju će pratiti čišćenje

duše i srca. Na tu činjenicu **Muhammed Ikbal** ukazao je u sljedećoj priči:

„Jedne noći, u svojoj biblioteci sam čuo kako moljac govori jednoj maloj mušici:

- Smjestio sam se u knjigama Ibn Sina'a, a prije toga sam imao priliku da vidim i djela Ibn Farabija, međutim, u njima nisam pronašao šta je filozofija života. Nisam našao sunce koje bi mi osvijetlilo dane...

Na ove njegove riječi mušica pokaza na svoja krila i reče:

- Pogledaj, ja sam zbog te čežnje spalila krila! Ono što život čini živim je ljubav... Ono što životu daje smisao je ljubav!...

Dakle, kao da je mušica, pokazujući svoja krila, kazala jezikom srca:

- *Gledaj da se spasiš stranputica razuma i uzmi svoj udio iz okeana „Mesnevije“ ispunjene ljubavlju i zanosom, kojima ćeš dobiti krila...!*“

Dakle, da bismo prosvijetlili svoj razum i srce, potrebno je poletjeti do izvora svjetla iz kojeg isijavaju božanske istine, a zatim, poput mušice, sa ljubavlju i zanosom dospjeti do plamena istine. Poslije toga je potrebno služiti istini sa velikom požrtvovanošću i trudom. To je put kojim je moguće spasiti svoj razum

od stranputica i zabluda, te postići istinski smiraj i sreću.

Sazrijevanjem razuma i glačanjem srca na spomenuti način postiže se „zdrava logika i nadahnuće“, napuštaju se niske i prolazne želje duše, te počinje putovanje ka vječnosti.

Krila ljubavi.

Vjernik ima potrebu za ljubavlju prema Allahu Uzvišenom u svakoj etapi svoga života. Iskrena ljubav prema Njemu omogućit će mu pronicljivost i ispravnost mišljenja. Bez ljubavi prema Allahu nije moguće doprijeti od ljuske ka jezgri, od forme ka suštini i od teoretskog ka praktičnom i životnom.

Jedan od naših učitelja i profesora perzijskog jezika u medresi, **Yaman Dede**, rahmetullahi alejhi (Abdulkadir Kečeoglu, umro: 1962.g., poznat po nadimku Yaman Dede), rekao je:

„Čvrsto vjerujem da su za duhovno uzdizanje potrebna dva krila: ljubav i ibadet. Ljubav bez ibadeta Allahu Uzvišenom i ibadet bez ljubavi prema Njemu predstavljaju po jedno krilo!“

S obzirom na to da nije moguće letjeti sa jednim krilom, potrebno je da naš iman i život živimo sa ljubavlju prema Allahu Uzvišenom. Sva djela pobožnosti i izražavanje robovanja Uzvišenom Hakku

treba izvršavati sa ljubavlju, jer samo tako se može postići potpunost u robovanju.

Takav primjer ljubavi vidimo kod časnih ashaba – Allah njima bio zadovoljan!, koji su zapovijedi Uzvišenog Allaha i Njegovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, izvršavali bez oklijevanja, sumnje i propitivanja. Na svaku Božiju zapovijed jedino bi rekli: سَمِعْنَا وَ أَطَعْنَا **„Čuli smo i pokoravamo se!“**, a riječima: **„Dao bih i oca i majku za tebe, jā Resūlallah!“**, odazivali su se Resulullahu, sallallahu alejhi ve sellem, žrtvujući se za njegov put sa potpunom predanošću i odanošću.

Kada je Resulullah, alejhis-salatu ves-selam, upitao:

„Ko će dostaviti ovo moje pismo (nekom od kraljeva ili vladara)?“, časni ashabi nisu pravili racionalne računice i vršili kalkulacije, pitajući se: „Kako ću preći toliki put?, Hoću li u imati jahalicu i poputbinu na putovanju, ili ću ići pješice i bez hrane?, Kako ću pročitati pismo u kraljevoj audijenciji pred njegovim dželatima i stražarima?“ Oni nisu tako postupili! Naprotiv, svi oni u sa velikom ljubavlju, zanosom i predanošću tražili od Resulullaha, alejhis-selam, da im povjeri tu dužnost kako bi je ispunili na najbolji način.

Ashabi su bili takvi zbog činjenice što su odgajani „vjerovjesničkim odgojem“ i što su istinski spoznali objektivnu stvarnost. Oni su prevazišli razum kojim

se stječe ovosvjetska opskrba (**akli-me'āš**) i dospjeli do razuma kojim se stječe ahiretska opskrba (**akli-me'ād**). To jest, oni su, slijedeći Put istine, pravazišli razum koji služi za stjecanje ovosvjetskih i ličnih, prolaznih koristi, te postigli razum koji svu važnost pridaje vječnom životu, služeći za stjecanje vječnog kapitala.

Dakle, upravo zbog toga su časni ashabi, koji su živjeli životom u kojem nisu imali mnogo materijalnih mogućnosti, uspjeli promijeniti svijet, načiniti civilizaciju zasnovanu na vrlinama i obilježili vrijeme u kojem su živjeli kao **„vrijeme sreće“** (asri-seādet). Naravno, do toga su dospjeli gazeći po trnju i podnoseći velike teškoće, ali su u svom srcu bili zadovoljni i sretni...

Neki ljudi podnose velike nedaće i teškoće u svome životu, dok su njihova srca na vrhuncu sreće. S druge strane, neki ljudi su nesretni i nezadovoljni, iako nemaju nedaća u pogledu ovosvjetskih potreba, jer su njihova srca upala u ponor srčane bezosjećajnosti spram Uzvišenog Stvoritelja.

Kada detaljno razmotrimo „vrijeme sreće“ u kojem su živjeli časni ashabi, primijetit ćemo da kod njih nije bilo psiholoških poremećaja, depresije i krize. Nećemo naći nijedno predanje ili hadisi-šerif u kojem se neko od ashaba žali na psihološke probleme.

Dakle, cjeloživotni ibadet koji se izvršava sa dubokim uvjerenjem, skrušenošću i ljubavlju unosi radost i sreću u srce vjernika, te vrši funkciju duhovnog liječenja. Duboko uvjerenje u pogledu ahiretskog života u srcima i očima vjernika smanjuje njihove ovosvjetske probleme. Tražeći utočište kod Svemoćnog Stvoritelja i produbljujući svijest i spoznaju o Njemu, njihove duše se smiruju i postaju zadovoljne.

Uzvišeni Hakk u Kur'ani Kerimu pohvaljuje **muhadžire** i **ensarije** zbog njihovog imana, odanosti, predanosti, pokornosti i ljubavi, predstavljajući ih ummetu kao primjer istinskog robovanju Njemu Uzvišenom.

Razum podredi Mustafi, sallallahu alejhi ve sellem!

Moramo se preispitivati i često svoditi obračun sa sobom o tome koliko smo svojih želja i strasti ostavili radi Allaha Uzvišenog, te koliko su naši pametni planovi – kojima nastojimo postići ovosvjetske koristi i udovoljiti svojoj duši – u skladu sa Allahovim zadovoljstvom. Moramo veoma pažljivo sagledati da li smo porušili sve kipove u nutrini svoga srca, kako bismo bili uspješni na Allahovom putu poput Njegovih vjerovjesnika i njihovih iskrenih sljedbenika koji su požrtvovano vodili borbu za „tevhid“. Allahov govor i govor Njegovog Poslanika, alejhis-selam, trebamo prihvatiti poput časnih ashaba sa ljubavlju, zanosom i potpunom predanošću, govoreći: **„Čuli smo i pokoravamo se, ja Resulallah!“** Prilikom toga ne trebamo osjećati potrebu za „racionalnim promišljanjem i donošenjem suda“ u pogledu

istinitosti Objave i vjerodostojnog hadisa. U tom smislu je **Mevlana Dželaluddin Rumi** kazao:

Trebamo žrtvovati ovu pamet za istinsko znanje koje nam dođe od Muhammeda Mustafe, sallallahu alejhi ve sellem!

Nedžip Fazil kaže:

Ne reci: „Ja imam oči, pamet, misao!“ Sve to odbaci i uništi!
Ako Mustafa za pustinju kaže da je jezero, ona je sigurno jezero!

O ti, koji radosne vijesti donosiš! Zagovorniče moj, prvače, poslaniče!
Odbacujem sve što se tebi suprotstavlja, a dušu svoju za tebe žrtvujem!

Kod tebe je znanje o čovjeku i zajednici; kod tebe je temelj i zdanje!
Sve što si nam dostavio i o čemu si nas obavijestio – u sve vjerujemo!

I mi na ovaj način trebamo iskazati svoju predanost i pokornost Allahovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem. **Imam Gazali**, rahimehullah, jedan od velikih islamskih učenjaka i mislilaca, kazao je: „Nakon što sam završio s naukom filozofije, njenim proučavanjem, razumijevanjem i razobličavanjem

onoga što je u njoj lažno, shvatio sam da ni ona ne ispunjava u potpunosti ono što obećava i da razum nije sposoban obuhvatiti sva pitanja i odgonetnuti sve zagonetke.“[28]

Nedžip Fazil Kısakürek u jednom od svojih lirskih djela opisuje stanje imama Gazalija, rahimehullah, prilikom njegovog traganja za istinom:

To je čovjek velike misli, kojeg prozvaše: "Dokaz islama"...
Kada je po strani ostavio svoje znanje, razumijevanje i logiku,
i okrenuo se duhovnom odgoju i spoznaji, rekavši:
"Shvatio sam da istinsko znanje dopire iz srca Predvodnika vjerovjesnīkā,
i da svako drugo znanje nije sigurno od besmislice, uobrazilje i mašte..
I zaključio sam da razum nije ništa drugo osim postavljena granica!"
Eto, tako je um kakvog svijet do tada nije vidio pronašao odgovore
kod Prvaka svih vjerovjesnika i spoznao da Allahovo znanje nema granicu![29]

28. Gazali, *El-Munkizu mined-dalal*, str. 127-128, (prijevod na turski) Kitap Dünyası Neşriyat, Istanbul, 1984.g. Usklađeno sa prijevodom na bosanski od prof. Hilme Neimarlije. (O.pr.)
29. Nedžip Fazil, *Veliler Ordusundan*, str. 213, Büyük Doğu Yayınları, Istanbul, 1976.g.

Ne smijemo zaboraviti da, ukoliko čovjek bude pridavao važnost samo razumu i prihvati ga kao božanstvo koje ukazuje na objektivnu stvarnost i istine, svojim rukama će zatvoriti puteve spoznaje srcem i duhom (rūh). Upravo takav razum postaje igračka kojom se igra šejtan i duša (nefs), dok srce (kalb) ispunjava tamom, a duh (rūh) čini paralizovanim.

Ogledalo istine

Svaki čovjek je dužan da prođe proces duhovnog odgajanja. To podrazumijeva da prvo spozna svoje nedostatke, a potom da bi ih otklonio, da usvoji ogledalo istine u čijem odrazu će posmatrati svoje stanje.

To ogledalo sastoji se od normi izvedenih iz Kur'ana i Sunneta, a u praktičnom smislu prikazuje život Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i njegovih bogobojaznih nasljednika među učenjacima (alimima) i znalcima (arifima) koji ga iskreno slijede u njegovom govoru, djelu i stanju. Čovjek bez njihovog upućivanja i odgajanja nije u stanju da samostalno postigne „zdrav razum“, da očisti dušu od njenih prljavština i izliječi srce od duhovnih bolesti.

Mevlana Dželaluddin Rumi, u *Mesneviji* kazuje:

Učitelj koji poznaje put napravi kanal do duše,
kojim provede vodu i očisti njene prljavštine.
Može li prljava i ustajala voda očistiti prljavštinu?

Može li čovjek znanjem otkriti nedostatke
i otkloniti niske želje skrivene u dubini njegove duše?

Onaj ko spozna i vidi svoje nedostatke
požuri da ih čim prije otkloni
i na tom putu deset konja promijeni.
A jadnik koji sebe smatra potpunim i bez nedostatka
nije u stanju da se približi Allahu Uzvišenom.

O ti, koji sebe smatraš potpunim,
u tvojoj duši nema većeg nedostatka
od toga da sebe smatraš bez nedostatka...

Prema tome, da bismo spasili razum od ćorsokaka i učinili ga sigurnim od zablude, neophodno je da se odgojimo u duhu Kur'ana i Sunneta; da čitamo Allahov govor i upute Njegovog Poslanika, alejhis-selam, tako što ćemo prema njima uskladiti svoje srce i razum.

Kada razum bude zaokupljen razmišljanjem o **Kur'anu Časnom**, a on predstavlja ogledalo u kojem se odražavaju **čovjek i univerzum** i objektivne istine o njima, on će izvući pouke koje su vrijedne poput rude koja se izvlači iz zemlje. Međutim, od te rude finalan proizvod će načiniti srce koje je ispunjeno imanom i ljubavlju (mehabbetom).

Srce je sjedište svih naših osjećanja. Kada se ono očisti od svega osim Allaha i dostigne viši duhovni stepen, postigne sposobnost koja se izražava

izrazima kao što su: „hads, ilhām i sunuhāt“ (intuicija, nahadnuće i značenje ubačeno u srce), koji se sjedinjuju sa razumskim dokazima i tako formiraju cjelovitu objektivnu stvarnost. Baš kao što se sastavljanjem dijelova razbijene vaze dobija njezin potpuni oblik, isto tako se i sjedinjavanjem razuma i srca formira potpuna objektivna stvarnost.

Uistinu, Kur’an je poput beskrajnog okeana u koje srce zaranja u dubine srazmjerno stepenu bogobojaznosti (takvā). Kako god osoba koja ne zna plivati može zaroniti samo u plićaku, vješt plivač može zaroniti u dubinu mora i posmatrati čudesne, posebne i rijetke prizore, koje nije u stanju posmatrati onaj koji zaroni u plićaku. Isto tako i osobe koje su srčano uznapredovale na putu bogobojaznosti u Kur’anu pronalaze mnogobrojne mudrosti i postižu istinsku duhovnu korist. Dakle, srce koje zaroni u dubine Kur’ana proširi se toliko mnogo da počinje obuhvatati beskrajne mudrosti, postajući putnik u dolinama zapanjenosti, što ga podstiče na usvajanje novih spoznaja o Allahu Uzvišenom...

Na kraju, da bi čovjek mogao dospjeti do istine i dobročinstva na potpun način, potrebno je da se njegov razum odgoji u duhu Objave i da se, na mjestu gdje prestaju mogućnosti razuma, srcem preda Stvoritelju, čime će otkloniti nedostatak razuma. Bez života srca i njegovih duhovnih opažanja nije moguće razumom preći u svijet beskonačnih istina.

O funkciji razuma i srca, koju oni imaju u pogledu poimanja objektivne realnosti, **Nedžip Fazil** kazao je sljedeće: „Razum je poput radnika koji nosi sprave za mjerenje, slijedeći svoju intuiciju i osjećanja srca. Osjećaj uvijek dolazi prije misli, pa kada dođe misao, razum počinje mjeriti. Svaku stvar prvo doživljavamo čulima i osjećajima, a potom razumom. Dakle, srcem i ruhom doživljavamo sve ono kroz šta prolazimo, dok ih u svemu tome slijedi razum, koji svojim mjernim instrumentima mjeri i donosi sud."[30]

Čak su i neki filozofi pokušavali iznaći druga sredstva za spoznaju pored razuma. Među njima je bilo onih koji su u procesu traganja za rješenjem određenih problema koristili intuiciju, inspiraciju i druga sredstva.

Jedan od njih je francuski filozof **Henri Bergson** (umro: 1941.), koji je intuiciju i inspiraciju smatrao pomoćnim sredstvima kojima razum postiže objektivne istine. Međutim, kao što proljeće ne dolazi sa nekoliko cvjetića, tako ni objektivna stvarnost i zadovoljavajući odgovori ne dolaze od nekolicine filozofa. Pored toga, **Bergson** nije posjedovao znanje o islamu, zbog čega nije ni uspio postići pravu spoznaju o stvarima koje je pokušao definisati na ispravan način. Naravno, razlog tome je činjenica što je Evanđelje, koje je on držao

30. Necip Fazil Kısakürek, *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*, str. 85-86.

u ruci i u koje je vjerovao, ustvari, pretrpjelo velike izmjene i devijacije, te kao takvo postalo nepotpuno sredstvo za spoznaju istine, što nije slučaj sa Kur'anom Časnim koji je sačuvan u svom autentičnom obliku.

Kao što zapadaju u zabludu oni koji se oslanjaju samo na razum, odbacujući Objavu kao izvor znanja, u zabludu zapadaju i oni koji postignu određena otkrovenja (kešf) i nadahnuća (ilham) putem isposništva i asketizma[31], bez slijeđenja Objave i odabranog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. Razlog zapadanja u zabludu kod ovih drugih je činjenica što se bez Objave i Sunneta Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, ne mogu razlikovati otkrovenja i nadahnuća u pogledu njihovog ishodišta. To jeste, bez mjerila Kur'ana i Sunneta nije moguće razlučiti da li su od Milostivog (Er-Rahmana) ili od šejtana.

Na to je ukazao i **imam Rabbani,** rahimehullah, rekavši:

„Put isposništva i asketizma je poput puta kojeg slijede racionalisti. Kao što razum nije u stanju omogućiti postizanje objektivne realnosti bez slijeđenja Allahovih poslanika i vjerovjesnika, alejhimus-selam, isto tako i put isposništva i asketizma u svojoj konačnici ne vodi do Allaha Uzvišenog. Budući da vjerovjesnici povjereno znanje uzimaju od Allaha

31. Tj. odricanja tjelesnih užitaka i vježbanje u obuzdavanju niskih želja i nagona. (O.pr.)

posredstvom Njegovih bezgriješnih meleka, njihovo znanje je sačuvano od šejtanskog utjecaja, kao što kaže Uzvišeni: ***Ti nećeš imati nikakve vlasti nad robovima Mojim!*** (El-Hidžr, 42), čime je Svoje vjerovjesnike zaštitio od pogreške.“[32]

32. Imam Rabbani, *Mektubat*, III, 23. Pismo.

Akademske zbunjenosti

Pored činjenica koje smo naveli u prethodnim poglavljima, sa čuđenjem i žaljenjem vidimo neke „islamske učenjake“ koji filozofiju i „pozitivistički“[33] pristup nauci smatraju neprikosnovenim, dok se prema tradicionalnim islamskim naukama – koje se naslanjaju na tekstove Kur'ana i Sunneta – odnose sa izraženim nipodaštavanjem i potcjenjivanjem. Kod ovih ljudi je primijetno da svakog islamskog učenjaka koji ne posjeduje znanje o filozofiji i filozofskim učenjima smatraju nepotpunim, pa čak i neznalicom.

Smatrajući filozofiju „visokim naučnim sudom“, oni nastoje da potisnu svoj kompleks niže vrijednosti i prikriju svoje nedostatke. Neki od tih naučnika

33. Pozitivizam je smjer u filozofiji i teoriji nauke koji sve zasniva na činjenicama, a negira metafiziku i duhovnost. Ovaj smjer nastoji svako znanje (čak i ono o sociologiji, pedagogiji, psihologiji, etici i sl.) objasniti na istim načelima kao što se objašnjavaju prirodne nauke, poput hemije i biologije. (O.prev.)

smatraju da „Objava“ onemogućava razvoj racionalnog i znanstvenog promišljanja, iznoseći pri tome isprazne laži i potvore o Allahovoj vjeri. Mnogi od njih čine to sa lošom namjerom, a mnogi iz neznanja. Bez obzira na njihov položaj ili akademsko zvanje koje posjeduju, njima i njima sličnima **Mevlana Dželaluddin Rumi** je još prije mnogo stoljeća rekao:

Ako tvoj nos ne osjeća miris ruže,
ne krivi ružu zbog toga!

Dakle, kao da hazreti Mevlana želi kazati: „Ako nisi u stanju da razmisliš o beskrajnim mudrostima i istinama Kur’ana, nemoj pripisivati krivicu Kur’anu! Nedostatak traži kod sebe!“

Međutim, lahko je ukazati na istinu onima koji su svjesni svoga neznanja, a veoma teško onima koji se smatraju učenim i koji govore: „Znam ja!“

Sljedeća konstatacija **Bediuzzemana Sa’ida Nursija**, rahmetullahi alejhi, potvrđuje navedenu činjenicu na jedan autentičan način, kazujući:

„U starim vremenima zabluda je dolazila od neznanja (džehla) i bilo ju je lahko otkloniti. U našem vremenu zabluda dolazi od filozofije, prirodnih nauka i nauke uopće, čiji pobornici na neprijateljski način napadaju Kur’an, islam i iman. Ovu opasnost je veoma teško neutralisati. U starim vremenima takvih ljudi bilo je malo: jedan od hiljadu! I taj jedan od hiljadu

bi se popravio upućivanjem i poučavanjem od strane učenih ljudi (alima). Međutim, ovi danas ne znaju, a misle da znaju!“[34]

Uzvišeni Hakk u Kur'anu navodi primjer učenjaka među Izraelćanima (Benu Israil), koji su se zbog svog znanja uzoholili i poput najvećih neznalica pokvarili svoj moral i vladanje u odnosu na Božiji Govor. O njima Uzvišeni Allah kaže: **„Oni kojima je naređeno da prema Tevratu postupaju, pa ne postupaju, slični su magarcu koji knjige nosi.“**[35]

Jedna od pojava koja vuče korijene od zapadne akademske zbunjenosti, a koja nastoji dovesti razum ispred Objave, manifestuje se i na fakultetima islamskih nauka u formi **historizma**.[36] Pobornici historizma ustvari poriču „univerzalnost“ kur'anskih ajeta, raspravljaju o njihovoj pravosnažnosti i nastoje da ih smjeste u određeni historijski kontekst. Oni tvrde da se neki objavljeni propisi u Kur'anu odnose samo na vrijeme i mjesto u kojem su objavljeni; odnosno, da se odnose na Arape i prvo stoljeće islama, dok su u modernom društvu neprimjenljivi. Oni na taj način

34. Bediuzzeman Sa'id Nursi, *Sözler*, str. 752.
35. Vidi: El-Džumu'a, 5.
36. Historizam je sklonost da se duhovne i kulturne vrijednosti (pravo, moral, religija i dr.) posmatraju kao proizvod historijskog razvitka, ili da se procjenjuju kao historijski uslovljene i promnjenjive. Usporedi: http://www.vokabular.org/?search=historizam&lang=sr-lat (O.prev.)

izazivaju zbunjenost i veliki metež u glavama ljudi, pa čak i u pogledu principa islamskog vjerovanja (akāid).

Pored navedenog, oni smatraju da im je Uzvišeni Allah dao ovlasti i kompetencije koje nije dao čak ni samom Poslaniku, sallallahu alejhi ve sellem, stoga pokazuju hrabrost i želju za rekonstrukcijom islamskih propisa.

Naravno, islam dopušta izvođenje novih pravnih rješenja kako bi odgovorio na potrebe ljudi u novim uslovima života, a koje se javljaju u različitim vremenima. Međutim, ta rješenja moraju biti u skladu sa osnovnim izvorima islama, to jeste, u skladu sa Kur'anom i Sunnetom, dok kompetenciju za iznalaženje novih pravnih rješenja imaju samo učenjaci koji su dostigli stepen „mudžtehida". Također, treba znati da nema iznalaženja novih pravnih rješenja za stvari o kojima postoji jasan i nedvosmislen tekst Kur'ana ili hadisa. Naprimjer, u pogledu nasljednog prava postoje jasni tekstovi iz osnovnih izvora tako da nije moguće izvoditi nova pravna rješenja ili propise.

Oni koji pristupaju islamu sa stanovišta historizma smatraju da se o svim propisima islama može raspravljati, s obzirom na to da se ljudska zajednica stalno razvija. Njihova hrabrost je hrabrost neznalica koja podsjeća na jevrejske i kršćanske učenjake koji su u prošlosti izobličili i iskrivili Allahove knjige: Tevrat i Indžil.

Islamske zapovijedi i zabrane propisani su u skladu sa ljudskom prirodom i kao takvi su nepromjenljive. Islamski propisi posjeduju potpunu savršenost i zadovoljavaju čovjekove potrebe u svakom vremenu i na svakom mjestu, počev od ranog perioda islama do Kijametskog dana.

Prema tome, kur'anski propisi ne mogu zastarjeti i izgubiti na vrijednosti. Kur'an trajno čuva svoju savršenost i njegovi propisi na najpotpuniji način rješavaju čovjekove dileme i potrebe. Stoga, tvrditi da se pojedini kur'anski propisi odnose na neko određeno vrijeme ili mjesto, u prošlosti predstavlja izraz kojim se želi zabluda i čiji smisao vodi u nevjerstvo (kufr).

Uzvišeni Allah je u prošlosti slao poslanike i vjerovjesnike koji su ljudskoj zajednici donosili propise, koji su se mijenjali promjenom prilika i uslova života ljudi. Međutim, principi vjerovanja (akāid) kod svih Allahovih poslanika bili su identični. Budući da je Muhammed, sallallahu alejhi ve sellem, posljednji u nizu poslanika – Poslanik posljednjeg vremena (āhiri-zemana) nakon kojega neće biti poslanika – , propisi koje je dostavio čovječanstvu na potpun način odgovaraju na ljudske potrebe i kao takvi će trajati do Kijametskog dana.

Zauzeti suprotan stav ovome, ustvari znači pripisati slabost Onome Koji je stvorio čovjeka i Koji ga bolje poznaje nego što čovjek poznaje sam sebe, i

Koji zna šta je bilo i šta će biti. Ovakav svjetonazor nije ništa drugo osim izopačenost i glupost koju je Iblis pokazao raspravljajući se sa Uzvišenim Allahom, koji ga je stvorio.

U tom smislu, ne postoji ništa gore od toga da čovjek, koristeći svoj razum koji mu je Uzvišeni Allah dao, raspravlja o Njegovim propisima. One koji su zapali u takvu glupost treba opomenuti Allahovim govorom:

„Reci: ‘Zar vi da obavještavate Allaha o vjerovanju svome, kad Allah zna sve što je na nebesima i na Zemlji! Allah sve zna.’“ (El-Hudžurat, 16)

„Kako to da u jedan dio Knjige vjerujete, a drugi odbacujete?! Onoga od vas koji čini tako stići će na ovome svijetu poniženje, a na Sudnjem danu bit će stavljen na muke najteže. - A Allah motri na ono što radite.“ (El-Bekare, 85)

Resulullah, sallallahu alejhi ve sellem, rekao je:

„U Kur’anu je izvješće o onome što je bilo prije vas i vijesti o onome što će biti poslije vas. U Kur’anu su presude za vaše sporove. Kur’an je govor koji rastavlja istinu od neistine; lakrdija on nikakva nije. Koji silnik ga napusti, Allah će ga uništiti, a ko bude tražio uputu izvan njega, Allah će ga u zabludi ostaviti...“ (Tirmizi, Fedailu’l-Kur’an, 14/2906; Darimi, Fedailu’l-Kur’an, 1.)

Uistinu, gore navedene smutnje, koje se u našem vremenu manifestuju u vidu pogrešnog razumijevanja i interpretacije islama, ustvari su najbolji pokazatelj u kojoj mjeri je neznanje postalo dominantno u svijetu. Ideološki tvorci ovih smutnji su nesretnici koji nisu usvojili dovoljno znanja o Kur'anu; koji nisu studiozno proučili zbirke tefsira i hadisa. To su ljudi koji uopće nemaju čvrste osnove u pogledu znanja o islamu; koji su površnim i polovičnim stjecanjem znanja stekli zvanje naučnika. Njihovi stavovi i zabludjela mišljenja predstavljaju plod njihove zapanjenosti koju osjećaju prema onima koji slijede svoje strasti.

Kada bi oni istinski razmislili o Kur'anu i hadisima Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, shvatili bi da stvar nije uopće onakva kako je oni zamišljaju. Uzvišeni Allah na 137 mjesta u Časnom Kur'anu – u različitim oblicima – poziva nas, Svoje robove, na razmišljanje o božanskim mudrostima i istinama. Pored toga, Kur'an čovjeku otvara toliko širok horizont razmišljanja, koji nije moguće dostići bez Objave čak ni za hiljade godina razmišljanja.

Islamski učenjak koji će upućivati i predvoditi ljude pravim putem, treba usvojiti znanja o metodologoji logičke analogije i zaključivanja, matematike, politike, sociologije, psihologije, etike i drugih nauka. Dužan je naučiti mišljenja i stavove mislilaca i filozofa koji vrše utjecaj na ljude, kako bi mogao pružiti islamske odgovore na aktuelna filozofska pitanja ili pobiti

njihova pogrešna mišljenja. Učenjak koji je studiozno pristupio Kur'anu i Sunnetu i usvojio znanja u pogledu osnovnih islamskih disciplina, mora upoznati i zabludjela mišljenja filozofa, sociologa, psihologa i drugih učenjaka, kako bi se mogao učinkovito boriti protiv njih. Upoznavanje sa njihovim mišljenjima neće mu naškoditi.

Štaviše, kada se prosječan musliman, koji je shvatio objektivnu stvarnost i vrijednost islama, susretne sa drugačijim svjetonazorom od islamskog, on još više spozna veličinu, savršenost i superiornost islama. To bude povod jačanju njegovog imana, jer istina dolazi do potpunog izražaja kada se razluči od laži.

Nedžip Fazil je rekao:

„Najljepši iman je, kako kaže Muhjuddin ibn Arebi, onaj koji se pojavljuje nasuprot nevjerstvu (kufr). Vjernik je dužan da spozna ishodišta kufra... Stvar nije gotova ako kažeš: „Ja sam neprijatelj komunizma!", ukoliko ne spoznaš njegovu suštinu..."[37]

Vješt ronilac može neustrašivo zaroniti u dubine i posmatrati veličanstvene prizore. Potpun vjernik, nakon što istinski spozna i čvrsto stoji na temeljima Šerijata, neće ništa izgubiti ukoliko upozna krivovjerje 72 skupine. Izgubiti može samo onaj koji zaroni u dubine, a ne umije plivati. To znači da onaj koji nije

37. Nedžip Fazil, *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*, str. 69.

temeljito usvojio znanja iz Kur'ana i Sunneta i koji nije odgojen u njihovom duhu, vrlo lahko može biti očaran krivim učenjima koja su ukrašena dijalektičkim metodama argumentiranja, te smatrati ih ispravnim.

U tom smislu je **imam Gazali**, rahimehullah, rekao:

„Uman čovjek prvo spozna istinu, a potom nastoji proniknuti u bit nekog iskaza, pa ako je istinit, prihvati ga, ne obazirući se na to da li on potječe od lažljivca ili istinoljubiva čovjeka. Štaviše, on nastoji spoznati istinu i u iskazima zabludjelih ljudi, znajući da je zlato sakriveno u običnoj zemlji. Zlatar koji je siguran u svoju sposobnost razlikovanja zlata od drugih metala, neće biti na šteti kada ruku zavuče u vreću krivotvoritelja, jer će sigurno odvojiti čisto zlato od krivotvorine i lažnog novca. Podalje od morske obale drži se neplivač, a ne plivač; djetetu, a ne iskusnom krotitelju, zabranjuje se da dira zmiju. Života mi moga, ukoliko je to moguće, treba u potpunosti onemogućiti čitanje knjiga zabludjelih pisaca - zato što kod većine ljudi preovladava mišljenje o sebi samima kao osobama visoke sposobnosti i iskustva, savršenog rasuđivanja u razlikovanju istine od laži, pravog puta od puta zablude.“[38]

38. Gazali, *El-Munkizu mine'd-dalal*, (Izbavljenje iz zablude) prijevod: Hilmo Neimarlija, 1989.g.

Kao što možemo razumjeti iz navedenog citata, jedna od najvećih opasnosti zauzetosti filozofijom jeste prihvatanje filozofskih zabluda u pogledu principa islamskog vjerovanja (akāid). Mnogi ljudi ne primjećuju njihovu opasnost, jer su u njima sadržane i neke istine. Naprimjer, kada savremeni orijentalisti vrše analizu islama, oni među deset istina o islamu vješto upakuju i jednu laž. Na taj način se poigravaju sa vjerovanjem muslimana čije je znanje o vjeri površno, a bogobojaznost slaba.

Bilo da se radi o pogrešnim mišljenjima orijentalista i filozofa u cijelosti ili samo u pogledu marginalnih stvari, treba imati na umu da principi islamskog vjerovanja (akāid) ni u kom slučaju ne trpi izmjene. Naime, sumnja ili neodlučnost u pogledu samo jedne stvari u pogledu vjerovanja može prouzrokovati neprocjenjivo veliku štetu, pa čak i propast. To je zbog činjenice što se iman ne može cijepati na dijelove i jedino je ispravan ukoliko je cjelovit. Između poricanja Kur'ana u cijelosti i poricanja njegovog jednog propisa predstavlja istu stvar sa stanovišta posljedice poricanja. To jeste, u oba slučaja poricatelj će ostati bez imana.

Zbog navedene opasnosti nije dobro da se u filozofska učenja upuštaju obični ljudi, koji nisu dovoljno učeni i osposobljeni da razluče krivo od ispravnog vjerovanja. Međutim, kada je riječ o muslimanima koji su usvojili temeljito znanje o

islamu zajedno sa njegovim izvorima iz Kur'ana i Sunneta, te stekli zvanje „alima", nema smetnje da se upoznaju sa savremenim filozofskim pravcima i njihovim mišljenjima, kako bi ih mogli pobiti čvrstim dokazima i tako sačuvali islamsko učenje od njihovog uticaja. Štaviše, to je njihova dužnost, jer ukoliko islamski učenjaci ne budu poznavali filozofiju ateista i materijalista, prepustit će ovu oblast njima i omogućiti im da ljude još lakše odvode u zabludu.

Imam Gazali, rahmetullahi alejhi, usvojio je znanje filozofa kako bi stao u odbranu vjerovanja Ehli-sunneta vel-džema'ata i borio se protiv onih mislilaca koji su svojim stavovima zbunjivali obični svijet i kvarili njihovo vjerovanje. On je u tom smislu u detalje izučio sve tokove onovremene filozofije, nastojeći proniknuti u njihovu srž, a s ciljem da upozna njihove slabosti i odgovori na optužbe za neznanje koje su prebacivali običnom čovjeku, govoreći: „Čovjek je neprijatelj onome što ne zna!" Nakon toga je napisao djelo u kojem je obrazložio šta su nakane i ciljevi filozofa, nazvavši ga: „Mekāsidu'l-felāsifeh". Potom je napisao djelo u kojem je kritikovao njihova mišljenja i ukazao na njihove zablude, a koje je nazvao: „Tehāfutu'l-felāsifeh". U njemu je obrazložio dvadeset tačaka u kojima se filozofi – sljedbenici Aristotela – suprotstavljaju vjerovanju Ehli-sunneta, a u pogledu tri tačke iznio je dokaze kojima je ukazao na njihovo nevjerstvo (kufr).

Jedan od nedostataka i slabosti koje se javljaju kao posljedica bavljenja zapadnom filozofijom jeste nastojanje da se islamska misao uspostavi na temeljima filozofije i moderne nauke, što je u našem vremenu posebna bolest, proistekla iz oduševljenosti i slijepim slijeđenjem Zapadnih vrijednosti. Stoga kažemo, kada jedan zaljubljenik i simpatizer zapadne filozofije prihvati razum za svog vodiča ka objektivnoj realnosti i pri tome potcijeni Objavu i Sunnet, bilo da to učini s lošom namjerom ili bez istinskog znanja, zanemario je Istinu.

Treba imati na umu da naša uzvišena vjera nema potrebu za sintezom sa bilo kojim sistemom čiji je tvorac čovjek, ili sa nekim filozofskim pravcem, ili sa nekom drugom religijom. Osjećati potrebu za upotpunjavanjem islama nečim što mu ne pripada predstavlja nepoznavanje njegove veličanstvenosti, jer je on jedina istinita vjera na Zemlji koja posjeduje savršen svjetonazor. U historijskim razdobljima u kojima je islam adekvatno primijenjen kao sistem življenja, muslimansko društvo je doživjelo svoj procvat u blagostanju i sreći.

Tvrditi da je vrana naučila lijepo pjevati slušajući slavuja, koji je po ljepoti glasa poznat među svim pticama, ne predstavlja ništa drugo osim besmisleni govor neznalica.

Rektor islamskog univerziteta u Rotterdamu, **prof. dr. Ahmet Akgündüz**, u svom djelu „Yeni Dünya Düzeni Arayışları ve İslam Medeniyeti“ (Potraga za novim svjetskim poretkom i islamska civilizacija), iznosi veoma zanimljive konstatacije, kada kaže sljedeće:

„Komunizam i kapitalizam, kao i svi -**izmi** koje su oni porodili, danas su bankrotirali, a taj bankrot su obznanili upravo njihovi teoretičari koji tvrde da čovječanstvo nema ozbiljnije alternative od islamskog uređenja i civilizacije, koji uistinu mogu donijeti sreću i blagostanje čovječanstvu. U prilog tome su i zaključci Vatikana koje su tamošnji svećenici usvojili na jednom tajnom sastanku. Tom prilikom oni su priznali da mladi ljudi u Italiji, koja je bila pod najvećim uticajem komunizma u Zapadnoj Evropi i čija je mlađa populacija sistematski odvraćena od sunovrata u komunizam, ne vjeruju u iskrivljeno kršćanstvo, nego tragaju za istinskom, čovjeku prirođenom vjerom. Kao posljedica iskrenog traganja za pravom vjerom, 60% mladih ljudi u Italiji nalaze u islamu ono za čim tragaju. Prema tome, ako mi, kao muslimani demonstriramo islam na ispravan način, riječju i djelom, gotovo je izvjesno da spomenuti procenat može biti još veći. Plašeći se upravo toga, Zapad je počeo da svojim mlađim naraštajima predstavlja islam na pogrešan način. Podsjetimo da nije moguće da jedan narod živi bez vjere. To smo vidjeli na primjeru Rusije koja

je bila zahvaćena vjetrom komunizma i čiji narod je bio udaljen od kršćanskih principa vjerovanja. Nakon propasti komunističkog poretka ruski narod nije u stanju da se vrati kršćanskoj vjeri. On se može vratiti samo islamu, ukoliko mu on bude predstavljen na odgovarajući način.“

Već smo napomenuli da se narodi koji žive na Zapadu stoljećima nalaze u velikoj magli predrasuda po pitanju islama; do kojih dopire svjetlo islama poput svjetla svijeće, a lišeni su svjetlosti islama koje je jače od svjetlosti Sunca.

Vezano za ovu temu spomenut ćemo i ovo:

Na Zapadu se stoljećima grade predrasude o islamu kojima se ljudi odvraćaju od istinske vjere, poput propagande: **„Islam je plemenska religija! Muslimani su divljaci! Muslimani su barbari!...“** Međutim, danas se umjesto ove širi nova propaganda koja sadrži tešku laž i potvoru. A to je: **„Islam je religija rata! Islam je religija terora!“** Kao prilog svojim tvrdnjama Zapad stavlja akcenat na rat, anarhiju, siromaštvo, zaostalost i druge neprilike koje su pogodile muslimanske zemlje. Naravno, pri tome oni od širokih masa skrivaju sjeme smutnje koje su posijali da bi mogli realizovati svoje kolonijalističke planove. Bez obzira na njihovu smutnju, koju svakodnevno plasiraju putem mas-medija, danas je sve više onih koji spoznaju i vide objektivnu stvarnost,

jer živimo u vremenu globalizacije i brze komunikacije među ljudima.

Čovjek koji se oslobodi negativnog odnosa i predrasuda o islamu, a zatim nepristrasno sagleda njegov sadržaj, bez ikakve sumnje će doći do zaključka da on nikako ne može biti vjera terora i divljaštva. Vjerovjesnički život našeg **Vjerovjesnika**, sallallahu alejhi ve sellem, koji je trajao 23 godine, može se prihvatiti kao „borba protiv terorizma i divljaštva". Njegov plemeniti život sastoji se od truda i nastojanja da se uklone svaki oblik primitivizma i barbarizma koji se čini čovjeku, životinjama i biljnom svijetu. On, kao posljednji Božiji poslanik, **koji je poslan kao milost svim svjetovima**, upoznao je čovječanstvo sa pravima, pravdom i pravnim sistemom.

Lafeyette, jedan od utemeljitelja Francuske revolucije od 1789. godine, još prije proglašenja „Deklaracije o pravima čovjeka i građanina" istražio je postojeće svjetske pravne sisteme i uvidio vrijednost „islamskog prava", rekavši:

„Muhammede, još niko nije dostigao tvoj stepen pravednosti."

Uistinu, vrijeme u kojem je sunce ljudskosti i ćudoređa nestalo u tmini nevjerovanja, neznanja i nemorala, poslanjem Vjerovjesnika, alejhis-selam, nastupila je zora u kojoj su rođeni istina i sreća čovječanstva.

Pustinje u kojima su djevojčice žive zakopavane u zemlju i u kojima su bratska plemena prolijevala krv jedni drugima, čineći svaki oblik nepravde, upućivanjem i odgajanjem Vjerovjesnika milosti, sallallahu alejhi ve sellem, pretvorene su u bašče i vrtove visoke civilizacije.

Neprijateljstva, svađe, sukobi i krvne osvete koje su zajednicu pretvorili u ustajalu močvaru nepravde i nasilja, nestali su uspostavom islamskog bratstva koje je tu zajednicu ispunilo blagostanjem i ljubavlju.

Dakle, islam posjeduje toliko jako svjetlo upute da je narodima i zajednicama koje su ga istinski prihvatile i slijedile omogućio civilizacijski uspon i visoke stepene u pogledu morala i humanosti. Čovječanstvo ne može postići savršeniji oblik svjetonazora i životnog uređenja od islamskog, jer on čovjekov život pretvara u džennetsko blagostanje na ovome svijetu. Zbog toga je naša neizostavna obaveza da spoznamo veličanstvenu vrijednost islama, jedine prave vjere na Zemlji, a potom da ga se čvrsto držimo i pretočimo njegove vrijednosti u svom govoru, stanjima i djelovanjima, demonstrirajući ih ljudima na najljepši mogući način.

Budući da čovječanstvo nije pronašlo istinsku sreću u religijama čija je Objava iskrivljena, niti u religijama koje su plod ljudske mašte, a niti u racionalnim filozofijama, zapalo je u duhovnu krizu i prazninu koju nije moguće prebroditi bez islama.

Međutim, začuđujuća je činjenica da prema navedenim stranputicama mnogi pripadnici islama gaje simpatije i poštovanje. Vezano za ovu temu želio bih poštovanim čitateljima prenijeti jednu uspomenu. Naime, prije mnogo godina francuski filozof i političar, bivši član Centarlnog komiteta komunističke partije Francuske, **prof. Roger Garaudy**, nakon što je primio islam došao je u Istanbul. Slušao sam ga na konferenciji koja je održana u palači „Yildiz“, prilikom čega se obratio prisutnima i, između ostalog, rekao:

„Vi (tj. Turci, o.pr.) ste zdravi u pogledu vjere i misli, dok je Zapad u svakom pogledu bolestan. Međutim, čudno je da vi slijedite bolesnog, a niste ni svjesni svog zdravlja...“

U našem vremenu na fakultetima za islamske studije, koji bi trebali prenositi temeljito znanje o islamu i vršiti naučnu analizu svjetskih filozofskih pravaca i škola mišljenja u odnosu na islamsko učenje, neki „učenjaci“ se trude da islamsko učenje prilagode modernim filozofskim pravcima, pri čemu nastaju iskrivljena mišljenja i stavovi.

Pored navedenog, mnogi studenti, prije nego usvoje temeljito znanje iz osnovnih izvora islama: Kur’ana i Sunneta, usmjeravaju se ka usvajanju i analizi „zabludjelih“ filozofskih mišljenja. Na taj način se mladi ljudi, čije mišljenje još uvijek nije formirano, izlažu opasnosti poklizunća na Pravom putu, koje ih

zaista može odvesti u zabludu. Također, činjenica je da većina studenata nisu poput **imama Gazalije**, kako bi mogli razlučiti laž od istine i ukazati na slabost filozofskih mišljenja.

S druge strane, treba naglasiti da gotovo nema nijednog muslimana – osim rijetkih izuzetaka – koji je izučavanjem filozofije postao pobožniji i bogobojazniji, dok se veliki broj njih udaljio od vjere prihvatajući filozofska mišljenja bez prethodno usvojenog znanja i spoznaje o islamu.

Zbog svega navedenog, ako će se filozofija izučavati kao predmet na fakultetima za islamske studije, to mora biti nakon što studenti usvoje potrebna znanja iz osnovnih izvora islama, Kur'ana i Sunneta. Naravno, to izučavanje trebalo bi biti u obliku analitičkog pristupa filozofiji, kojim će se istaknuti prednosti i nedostaci određenog filozofskog mišljenja. Prilikom analize filozofskih pravaca kod studenata se mora razviti islamsko kritičko mišljenje, kako bi mogli obrazložiti stavove islama nasuprot svih filozofskih pravaca i razviti strategiju odbrane islamskog vjerovanja i drugih vrijednosti. Pogotovo je važno razviti anti-teze u odnosu na svjetonazor ateističkih i materijalističkih filozofskih pravaca, koje moraju biti svojevrstan odgovor na svaku od filozofskih sumnji i stavova. Na taj način ljudi će dobiti zadovoljavajuće „islamske“ odgovore na filozofske probleme i potpunu

sliku o islamu kao sistemu mišljenja, vjerovanja i življenja.

U historiji islama razvijena je institucija „medrese“ (škole), kao što su bile **Nizāmija, Iznīkija, Fātihova** i druge medrese, u kojima su obrazovani i odgajani alimi (učenjaci) široke naobrazbe, koji su svoju zajednicu mogli predvoditi u svakom pogledu. Pored islamskih nauka, kao što su: tefsir, hadis, akaid, fikh, tesavvuf i drugih koje su naši alimi temeljito izučavali u medresama, oni su u skladu sa svojim mogućnostima i predispozicijama izučavali medicinu, filozofiju, prirodne nauke i sl.

Danas je poznato da se studenti ne obrazuju na gore navedeni način, s obzirom na to da su fakulteti za islamske studije uglavnom organizirani u smislu specijalizacije za određenu naučnu oblast. Pored toga, na mnogim od tih fakulteta studij je organiziran na način da studenti mogu završiti studij bez da se upoznaju sa temeljnim islamskim disciplinama koje svoje izvore crpe neposredno iz Kur’ana i Sunneta Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem.

Također, poznato je da se na mnogim fakultetima islamskih nauka ne izučava u dovoljnoj mjeri **sira** (životopis) **Allahovog Poslanika**, sallallahu alejhi ve sellem, iako ona predstavlja živi tefsir Kur’ana i Sunneta. Nažalost, ovom predmetu se uglavnom prilazi na historiografski način, pri čemu se studenti

hronološki upoznaju sa događajima iz života Resulullaha, sallallahu alejhi ve sellem. Međutim, siru bi trebalo izučavati tako što će studenti usvojiti informacije iz života Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, uz duboko razumijevanje i spoznaju svih pojedinosti koje se odnose na njegovu ličnost, osobine, vrline, ibadet, misiju, suživot i dr.

Uzvišeni Hakk naređuje nam da na svakom rekatu namaza učimo ajet:

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

„Uputi nas na Pravi put!“ (El-Fatiha, 6.), kojim trebamo ponizno moliti za uputu. Izrazom „pravi put“ ukazuje se na put Allahovog Poslanika, alejhis-salatu ves-selam, kao što Uzvišeni Allah kaže, obraćajući se Svom odabranom Poslaniku:

عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

„(Ti si) **na Pravom putu!“** (Jasin, 4.) Dakle, svaki mu'min koji želi hoditi „Pravim putem“ (siratu'l-mustekim), kojim je Uzvišeni Allah zadovoljan, dužan je upoznati plemenitog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, i slijediti njegov svijetli put.

Dva osnovna izvora vjere za svakog muslimana su Kur'an Časni i Sunnet plemenitog Vjerovjesnika, alejhis-salatu ves-selam, koji predstavlja najljepši

uzor ljudima. Uzvišeni Gospodar u Kur'anu nas je obavijestio o Svojim zapovijedima na sažet način, dok je pojedinosti demonstrirao kroz njegov primjereni život. Iz tog razloga Uzvišeni kaže:

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ

„Onaj ko se pokorava Poslaniku pokorava se i Allahu!“ (En-Nisa, 80)

A u drugom ajetu On Uzvišeni hvali moral (ahlak) Svoga Poslanika:

وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظٖيمٍ

„Ti si, uistinu, veličanstvenog morala!“ (El-Kalem, 4.)

Prema tome, onaj ko traži savršen moral i najljepše vladanje treba se potruditi da spozna vrijednosti Vjerovjesnikovog, alejhis-selam, morala. Islamski učenjaci su u proteklih 1400 godina napisali ogroman broj djela koja su ispunila velike biblioteke samo s jednim ciljem, a to je: da objasne Kur'an i njegov živi primjerak – **Muhammeda Mustafu**, sallallahu alejhi ve sellem, koji je poslan kao milost i dar cijelom čovječanstvu.

O Kur'anu On Uzvišeni kaže:

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْاَمٖينُ * عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُونَ

مِنَ الْمُنْذِرِينَ * بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ *

„Donosi ga povjerljivi Džibril, na srce tvoje, da opominješ, na jasnom arapskom jeziku.“ (Eš-Šuara, 193-195)

Dakle, vjernik koji želi da istinski razumije Kur'an mora izbliza upoznati Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem. To je zbog činjenice što je dvadeset trogodišnji vjerovjesnički život našeg Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem, ustvari tumač Časnog Kur'ana. Njegove tajne i mudrosti nije moguće dokučiti bez slijeđenja Vjerovjesnika, alejhis-selam, u njegovom govoru, ibadetu, duhovnosti, vladanju, osjećajnosti... Stoga je spoznaja vrijednosti Allahovog Poslanika, alejhis-salatu ves-selam, prva i najvažnija stepenica u pokornosti Uzvišenom Allaha. Bez razumijevanja, spoznaje i slijeđenja Resulullaha, sallallahu alejhi ve sellem, kao i usvajanja njegovih vrlina i duhovnosti, ne možemo postići potpun iman, razumjeti Kur'an i biti istinski pokorni svome Gospodaru.

Bez detaljnog poznavanja sire (životopisa) **Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, nije moguće razumjeti nijednu od islamskih nauka, ni tefsir, ni hadis, ni fikh, ni ahlak, ni bilo koju drugu disciplinu. Prema tome, sira je predmet kojem treba vratiti mjesto u nastavnom procesu islamskog**

obrazovanja i odgoja koje mu pripada, a s ciljem ispravnog razumijevanja islama.

Pored navedenog, Uzvišeni Hakk u Kur'anu navodi osobine i vrline Njegovih vjerovjesnika kao primjer ljudima. Navodeći njihove nedaće s kojima su se susretali u svojim narodima i načine rješavanja tih nedaća, Uzvišeni Hakk podstiče nas da istinski razmišljamo o tome i vršimo analizu kako bismo ih mogli uzeti za uzor. U tom smislu, od velikog značaja bio bi i predmet koji bi obrađivao životopise vjerovjesnika spomenutih u Kur'anu.

Student na nekom od fakulteta za islamske studije trebao bi prvo usvojiti temeljito znanje iz osnovnih islamskih disciplina, a poslije toga se može posvetiti i drugim disciplinama u skladu sa svojim mogućnostima i predispozicijama. Dakle, na prvom mjestu moraju biti naučne discipline koje svoje izvore crpe iz Kur'ana i Sunneta, kako bi studenti izgradili čvrste temelje imana. Srca koja su udaljena od razmišljanja o Kur'anu ne mogu usvojiti duboko i čvrsto vjerovanje (iman), koje vrlo lahko bude poljuljano prilikom iskušenja. Danas je to jedan od najvećih problema za ljude koji su se ukrasili logikom i racionalnim vrijednostima, jer se veoma lahko pokliznu prilikom susreta sa modernim oblicima zablude.

Neka nas Uzvišeni Hakk učini od onih koji su istinski spoznali vrijednost Kur'ana i Sunneta,

omogući nam da produbimo svoje razmišljanje o ova dva čista izvora i dosudi nam udio u spoznaji njihovih značenja i mudrosti.

Neka nam Allah daruje nježno i budno srce koje treperi pred ajetima Njegove moći i veličanstvenosti sadržanim u Kur'anu, univerzumu i čovjeku; i neka nam omogući zdravu pamet (akli-selim) **i zdravo srce** (kalbi-selim) **kako bismo postigli udio u uzvišenoj zapovijedi: „Uči, sa imenom Gospodara tvoga Koji stvara!"** (El-Alek, 1)**, te spoznali Njegovo umijeće i veličinu u svemu što je stvorio!**

Amin!

Sadržaj

